

๒
บัญญัติชาติก

ประชุมนิทานในประเทศนี้แต่โบราณ ๕๐ เรื่อง

ภาคที่ ๑๔

สุวรรณสารชาติก

พิมพ์ในการปลงศพ

นางอรรณวศิษฐาน์ (ทรัพย์ ยมาภัย)

๔
บณะ พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

นางอรรณวศิษฐุทธิ์ (ทรัพย์ ยมาภัย)

พ.ศ. ๒๔๑๖-๒๔๖๘

อธิบาย

หนังสือขุณยศาสตร์ชาตกน คือประชุมนิทานเก่าแก่ที่เล่ากันใน
เมืองไทยแต่โบราณ ๕๐ เรื่อง พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่รวบรวมแต่งเป็น
ชาตกไว้ ในภาษามคธ เมื่อพระพุทธศักราชประมาณราวในระหว่าง
๒๐๐๐ จนถึง ๒๒๐๐ ปี อันเป็นสมัยเมื่อพระสงฆ์ชาวประเทศนี้ พา
กันไปแล้วเวียนมาแต่งลังกาทวีป มีความรู้ภาษามคธแตกฉาน เอาแบบ
อย่างของพระภิกษุสงฆ์ในลังกาทวีปมาแต่งหนังสือเป็นภาษามคธขึ้นในบ้าน
เมืองของตน แต่งเป็นอย่างอรรถกถาธรรมาธิบาย เช่นคัมภีร์มังคลัตถ
ทีปนีเป็นต้นบ้าง แต่งเป็นเรื่องสาสนประวัติ เช่นคัมภีร์ชินกาลมาลินี
เป็นต้น ตามอย่างเรื่องมหาวงศ์พงศาวดารลังกาบ้าง แต่งเป็นชาตก
เช่นเรื่องขุณยศาสตร์ชาตกนเอาอย่างนิบาตชาตกบ้าง โดยเจตนาจะบำรุง
พระสาสนาให้ถาวร แลจะให้หนังสือซึ่งแต่นั้นเป็นหลักฐานมั่นคง
ถวัลย์เป็นภาษาเดียวกับพระไตรปิฎก แต่หนังสือขุณยศาสตร์ชาตกน เห็นจะ
แต่งในตอนปลายสมัยที่กล่าวมา เพราะความรู้ภาษามคธทุทธานลง
ไม่ถึงหนังสือแต่งขึ้นก่อน

หนังสือขุณยศาสตร์ชาตกนตนฉบับเดิมเป็นคัมภีร์ลาน จำนวนรวม
๕๐ ผูกด้วยกัน เดิมนั้นเห็นจะมีอยู่แต่ในประเทศสยาม กยทเมือง
หลวงพระบางแลที่กรุงกัมพูชา ที่อนหามันมี มีเรื่องราวปรากฏว่าเคยได้
ฉบับไปถึงเมืองพม่าครั้งหนึ่ง พม่าเรียกว่า “เชียงใหม่ขุณยศาสตร์”
แต่พระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์ใดองค์หนึ่งดำรัสว่า เป็นหนังสือแต่งปลอม
พระพุทธวจนะสั่งให้เผาเสีย ในเมืองพม่าจึงมิได้มีหนังสือขุณยศาสตร์ชาตก

เหลืออยู่ คำที่คำว่าแต่งปลอมพระพุทธรูปนั้น เพราะพระเจ้าแผ่นดิน
 พม่าองค์นั้นหลงเชื่อว่าหนังสือนิบาตชาดก หรือที่เราเรียกกันใน
 ภาษาไทยว่า “เรื่องพระเจ้าห้าร้อยห้าสิบชาติ” เป็นพระพุทธรูป
 ซึ่งที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความจริงเป็นดังพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชวินิจฉัยไว้ในพระราชนิพนธ์
 คำนำหนังสือนิบาตชาดกภาคต้น ซึ่งโปรดให้พิมพ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ว่า
 เรื่องนิบาตชาดกนั้นคงเป็นนิทานที่เล่ากันในพื้นเมือง มีมาแต่ก่อน
 พุทธกาลช้านาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทรงยกเอาเรื่อง
 นิทานมาแสดงเป็นอุปมาในพระธรรมเทศนาเนื่องๆ ก็ธรรมดาในเรื่อง
 นิทานย่อมต้องมีตัวคนแลตัวสัตว์ ตัวก็จะเป็นคนก็ตามจะเป็นสัตว์ก็โดยฉพาะ
 ก็ตาม ย่อมเรียกว่า “มหาสัตว์” มาเกิดสมมติขึ้นต่อภายหลังพุทธกาล
 ว่า มหาสัตว์ ในเรื่องชาดกนั้น คือพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ ครั้นเมื่อมา
 ตบแต่งร้อยกรองประไตรปิฎกกันในชั้นหลังๆ ผู้แต่งประสงค์จะปลูก
 ศรัทธาให้มั่นคงตามความเชื่อถือนของตน จึงแต่งประชุมชาดกประหนึ่งว่า
 พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ชัดเจนว่า มหาสัตว์นั้นๆ มาเกิดเป็น
 พระพุทธองค์แลบุคคลหรือสัตว์อนันต์ๆ มาเป็นผู้หนึ่งผู้หนึ่งในปัจจุบันชาติ รูป
 เรื่องชาดกจึงเป็นเช่นปรากฏอยู่ในหนังสือนิบาตชาดก เพราะความเป็น
 ดังอธิบายมานี้ ที่พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่เอานิทานในพื้นเมืองมาแต่งเป็น
 ชาดก เป็นแต่แต่งตามแบบอย่างหนังสือเก่า ซึ่งพระคัมภีร์
 จารย์ได้แต่งมาแต่ปางก่อน หาได้ตั้งใจจะหลอกลวงผู้หนึ่งผู้ใดว่าเป็น
 พระพุทธรูปไม่ พระเจ้าแผ่นดินพม่าหากเข้าพระทัยลงไปเอง

นิทานในขัณฑ์ญาสชาคก เป็นนิทานที่ไทยเรารู้กันอยู่ชั่มทราย
 หลายเรื่อง เช่นเรื่องสมุทโฆษ เรื่องพระสุธนนางมโนหร่า เรื่องสังข์ทอง
 เรื่องคาว เรื่องพระรถเสนเป็นต้น เรื่องสุวรรณศรสาชาคกที่พิมพ์ใน
 สมุดเล่มนี้ ก็มีผู้เอามาแต่งเป็นกลอนอ่านเรียกว่าเรื่องสุวรรณเคียร
 การที่เขาหนึ่งสอขัณฑ์ญาสชาคกมาแปลพิมพ์จะเป็นประโยชน์สอขัณฑ์ญา
 ว่านิทานเหล่านั้นเรื่องที่เขาเล่าแต่โบราณเป็นอย่างไร ที่เอามาแต่งเป็น
 โคลงฉันทแลบทะเลคอนกลอนอ่านเอามาแก้ไขเสียอย่างไคบ้าง แลให้รู้
 เรื่องนิทานเก่าแก่ของประเทศนี้ ซึ่งมีไคปรากฏในท่อนกอกหลายเรื่อง
 จึงเชื่อว่าหนึ่งสอขัณฑ์ญาสชาคกจะเป็นของที่พอใจนักเรียนทั้งปวง

ฉ.

ปัญญาสาตก

เรื่องที่ ๔๘

พระราชกรณียกิจ (แจ่ม ขุระณะนนท์) เปรียญ ๖ ประโยค

วัดราชบูรณะ เวียง

๔๘ สุวรรณสีรสาตก

หahaha ตาต บียปุตตาทิ อิมิ ฌมมเทศนิ สตุถา สาวตถิยิ
วิหรนุโต อตุตโน ปาฏิหาริยิ อารพุก กเถสิ

สตุถา สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อเสด็จประทับอยู่ณเมือง
สาวตถิ ทรงพระปรารภซึ่งพระปาฏิหาริย์ของพระองค์ให้เป็นเหตุ จึงตรัส
เทศนาสุวรรณสีรสาตกนี้ มีบาทแห่งคาถาเบื้องต้นว่า หahaha ตาต
บียปุตต เป็นอาทิตยนิ

หิ ทั้งจะกล่าวโดยพิสดาร ณเพลากาลวันหนึ่งพระภิกษุทั้งหลาย
มาประชุมพร้อมกันในโรงธรรมสภา นิ่งพรรณาคุณสมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สมเด็จพระศาสดาเจ้าของเรา
เมื่อทรงกระทำปาติการฉลองพระคุณพระพุทธบิดาก็ทรงทำยมกปาติหารแล
ทรงกระทำปาติการแก่พระพุทธมารดา สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับ
พระภิกษุทั้งหลายจึงเรจากด้วยทิพโสตญาณ จึงเสด็จออกจาก
อาสนะมาประทับที่ธรรมาสน์ มีพุทธภูคาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย

นึ่งประชุมสนทนาเรื่องราวอะไรกัน ครั้นพระภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้
ทรงทราบ จึงตรัสต่อไปว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราได้ทำปติการ
ต่อพระมารดาแต่ในขจฺยชนนินฺหาณีได้ ซาติก่อนเราก้ประพฤติประโยชน์
ต่อพระมารดา ตรัสตงนแลวกทรงคฺษณภาพ พระภิกษุทั้งหลายจะใคร่
ทราบจงกราบทูลอาราธนา สมเด็จพระบรมศาสดาจึงทรงนำอดีตนิทาน
มาตฺรสเทศนาคงตงไปนึ้

อดีตเท ภิกฺขเว พาราณสียํ พุรหุमतฺตโต นาม ราชา
รชฺชํ กาสเรสี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาลที่ล่วงมาแล้ว
พระเจ้าแผ่นดินทรงพระนามว่าพรหมทัต ได้ทรงราชย์ในเมืองพาราณสี
คราวนั้นมีผัวเมียสองคนชื่อจันทาลยัณฺฑิต เป็นคนอนาถาทคคตเชื้อใจ
อาศัยอยู่ไบบ้านจันทาลยณนอกพระนคร ครังนั้นพระโพธิสัตว์เจ้าได้
เกิดเป็นทเวยตรเสวยสมบัตทิพยอยู่ใคาวกิงสพิภพ ถวนคํารบถถึงอายุชย
จึงจุติลงมาถอยปฏิสนธิในครรณางจันทาลยณนิต เมื่อเวลาพระโพธิสัตว์
เสด็จลงถอยปฏิสนธินางจันทาลยณนิตเห็นไปว่า กยนอยตวหนึ่ง
เหาะชนไปบนอากาศกลนกันชงควงจันทรแล้วลง มาถกตองนาภของนาง
นางจันทาลยณนิตตนตกใจกลวมกายสั่นระรวแล้วคึกว่า ฝนนึ้จะ
ให้ผลอย่างไรเราจกตองไปถามหมอดูให้รู้ว่าคิหรือร้าย เมื่อนางคคแล้ว
ก็ออกจากเรือนเตีรไปตามทาง พยชายเกะกะคนหนึ่งทกกลางทาง
ชายผู้นึ้นถามว่า เจ้าจะไปไหน นางบอกว่ ข้าจะไปหาหมอตายความฝน
ชายผู้นึ้นถามว่ไปหาหมอไหน นางตอบว่ จะไปหาหมอถ่ถามเขาค

ชายนั้นถามว่าเจ้าฝนอย่างไร นางจึงเล่าความตามที่ตนได้เห็น ชายผู้นั้น
ใคร่ครวญดูความฝนแล้วจึงพยากรณ์ว่า ฝนของเจ้าประเสริฐเลิศ เจ้า
จะได้บุตรมีบุญแลมีบุญญา มากไม่มีกายมีแต่ศีรษะ

เมื่อนางได้ฟังคำทำนายของชายผู้นั้นก็สนเท่ห์สงสัยจึงเลยไปหาพวก
หมอดูครนถงจึงนั่งลงยกมือไหว้ ตาพราหมณ์เถาหมอดูจึงถามว่า เจ้ามา
ธุระอะไร ครั้นนางบอกว่ามาขอให้ทำนายฝน จึงถามต่อไปว่าเจ้าฝน
อย่างไร นางจึงเล่าให้ฟังว่า ข้าฝนเห็นไปว่า กบน้อยตัวหนึ่งโดดขึ้นไป
ในอากาศกลิ้งกิ้งซังควงจนทรแล้วตกลงมาถูกหน้าอกของข้า ตาหมอดูเถา
ใคร่ครวญดูความฝนแล้วทำนายว่า บุตรของเจ้าจะมีบุญญาภาพมาก
ไม่มีตัวมีแต่หัว จะเป็นเทพของเจ้า

นางได้ฟังคำทำนายแล้วจึงอำลาตาพราหมณ์เถา กลับมาเรือน เมื่อ
นางมีครรภ์ได้ห้าเดือนแล้วก็ตายพอถวนสี่เดือนนางก็คลอดบุตร เมื่อ
เวลาจะคลอดพระโพธิสัตว์ทรงตรัสว่า ถ้าเราจะคลอดจากท้องออกไปให้
เหมือนทารกเขาคอนอน มารดาของเราเป็นคนอนาถาก็จักลำบาก ด้วย
ต้องตม่น้ำร้อนให้อาย ด้วยต้องหาน้ำเย็นมาให้ เพราะฉะนั้นเราจะ
ซ่อนกายเสีย ให้เห็นปรากฏแต่หัวออกจากท้องมารดา คิดแล้วจึง
ทรงอธิษฐานว่า ด้วยกุศลที่ได้สั่งสมมานักต ด้วยอธิษฐานขารม
แลสขารมนี้ ก็ขอให้กายเข้าไปปรากฏอยู่ในหัวของเรา อย่าให้ออก
มาปรากฏอยู่ภายนอก ในลำคับอธิษฐาน สวรร่างกายอันงามดุจดัง
สีทองปรากฏอยู่ในท้องมารดา ก็หายเข้าไปอยู่ในศีรษะอันงามดุจดังว่า

ปุณทิวเส ครันวันรุ่งขึ้นนางมารดาขริโภคาอาหารแล้วก็ให้ลูกกินนม
 อาบน้ำจิบศีรษะแล้วก็แยกย้ายมาชนย่า ปล่อยโคกระบอแล้วก็ตามไปเลี้ยง
 ในที่ซึ่งบริบูรณ์ด้วยหญ้า ส่วนพระโพธิสัตว์ ออกจากสุวรรณศีรษะ
 กวาดเรือนหงเข้าต้มแกงตักน้ำไว้ท่ามารดา แล้วกลับเข้าไปในศีรษะ
 ดึงเก่า เวลาเย็นนางมารดาต้อนโคมาเข้าคอกแล้วก็ชนเรือน ปลดย้ายม
 ลงจากป่าเห็นเข้าแกงน้ำท่าบริบูรณ์พิศวงในใจว่า น่าอัศจรรย์หนอ
 สิ่งที่ไม่เคยมีก็มาขึ้น ใครหนอมาจัดแจงตกแต่งไว้ให้เรา คิดแล้ว
 ก็นั่งกินเข้าเสร็จแล้วเข้าไปในห้อง นั่งลงเหนอทนอนแล้วก็ยกศีรษะบุตร
 ชนวางไว้บนตัก กล่าวคำเป็นทักถามขี้ขบุตรว่า พ่อลูกรักใครหนอ
 มาจัดแจงตกแต่งอาหารไว้ ให้แม่เจ้าหรือไม่ว่า พระโพธิสัตว์ฟังมารดา
 ถามจึงตอบว่า ไม่มีใครคนอื่นมาจัดแจงตกแต่งอาหารไว้ ให้แม่ ลุก
 ใต้จัดแจงไว้ ให้แม่เอง นางมารดาได้ฟังก็ดีใจจึงปลอยถามว่า พ่อ
 ลูกรัก เจ้าไม่มีกายมีแต่หัวเท่านั้น มือเท้าก็ไม่มี ไฉนเจ้าจึงจัดแจง
 ตกแต่งอาหารได้ ครั้นพระโพธิสัตว์ตอบว่า แม่จะต้องประสังคักกาย
 ไปทำอะไร นางก็พดเล่นหัวกับบุตรแล้วก็นอนหลับไป

ปุณทิวเส ครันวันรุ่งขึ้นอีก พระโพธิสัตว์จึงบอกแก่มารดาว่า
 ข้าแต่แม่ลูกได้เห็นแม่ได้รบทุกข์ลำบากนักลูกจะไปเลี้ยงโคให้แต่เข้า
 แม่จงอยู่บ้านเถิด ครั้นแม่ถามว่าลูกรักเจ้าไม่มีกายมีแต่ศีรษะจะไปเลี้ยง
 โคอย่างไรได้ จึงตอบว่า ถ้าแม่ยอมก็จงเอาลูกวางลงในถาดไม้พาลูก
 ไปวางไว้ตามโคนไม้ที่มีหญ้าเถิด นางแม่เชื่ออานุภาพของพระโพธิสัตว์
 จึงรับคำไว้แล้ว พระโพธิสัตว์ทราบว่าแม่ยอมก็ดีใจ จึงบอกวา

๕
ขัณฺณาสชาคก

๖

เพลาเช้าแม่จึงพาลูกไปวางไว้ที่โคนไม้ต้นใดต้นหนึ่ง ถึงเพลาเย็นแม่
จึงค่อยออกจากบ้านไปพาลูกมา เมื่อนางแม่ยกศีรษะพระโพธิสัตว์วาง
ลงบนถาดไม้พาไปสู่ที่มีหญ้า วางไว้ที่โคนไม้ต้นหนึ่งแล้วกลับมาบ้าน
พระโพธิสัตว์ก็อยู่คนเดียว ทวยอาณภาพของพระโพธิสัตว์ ถาดไม้
ที่รองพระเศียรนั้นก็กลับเป็นทองคำแดงเส้นหนึ่ง อนึ่งฝูงโคกระบือ
ก็เที่ยวกินใบไม้ใบหญ้าอยู่ข้าง ๆ ไม่ไปที่อื่น อนึ่งปริมณฑลเงาไม้ก็
ตั้งอยู่โดยปรกติ เวลาวันเที่ยงอย่างไรเวลาเย็นก็อย่างนั้น มิได้
เปลี่ยนคล้อยไป เวลาเย็นมารดาพระโพธิสัตว์ก็ออกจากบ้าน พา
พระโพธิสัตว์กลับเรือน ให้บริโภคอาหารอาบน้ำเสร็จแล้วอุ้มพาเข้าไป
ในห้องแล้วก็นอนหลับไป

อยู่จำเนียรกาลนานมาในเบื้องหน้า พระโพธิสัตว์เจริญชนอายุ
ได้ ๗ ขวบ คืนวันหนึ่งจวนใกล้รุ่งเมื่อตนนอนจึงดำริหว่า เรามา
เกิดในตระกูลคนเข็ญใจ มารดาเราก่อนตาเยียวยารักษาชีวิตโดย
ผิดเคือง การทำนาก็ลำบาก จำเราจักทำการค้าขายเลี้ยงมารดาเกิด
คิดแล้วพอเช้าก็บอกแก่มารดาว่า แม่ ลูกจะไปทำการค้าขายมาเลี้ยงแม่
มารดาถามว่า ลูกจะทำการค้าขายอย่างไร คราวนั้นมีพวกพ่อค้าเรือ
हारอยสนทนากันจักแต่งเรือไปค้าขายเมืองสุวรรณภูมิ พระมหาสัตว์
ได้ฟังข่าวจึงถามมารดาว่า แม่ ในบ้านเรามีหลักทรัพย์อะไรอยู่บ้าง ครั้น
มารดาตอบว่าไม่มี จึงบอกว่าแม่ วันนั้นแม่จงไปหานายบ้าน ยืมทอง
हारอยขาทมาให้ลูกลูกจะไปทำทุนค้าขาย นางจึงทาลยณจิตจึง
กล่าวว่า ลูกจะไปทำการค้าขายอย่างไรได้ แล้วกล่าวต่อไปว่า

ลูกก่อนลูกรัก เราเป็นคนอนาถาทุกคตเข็ญใจไร้ญาติ จะไปยืมทอง
 เขาอย่างไรได้ ทำอย่างไรเจ้าของทองเขาจักเชื่อเรา พระโพธิสัตว์
 ตอบว่า แม่ไปเถิด นายบ้านเห็นหน้าก็จักกรุณาให้ ยืม ด้วยอำนาจของ
 พระโพธิสัตว์ นางมารดาซักขืนอยู่ไม่ได้ จึงไปหานายบ้านยื่นยกมือไหว
 นายบ้านเห็นแล้ว ด้วยอำนาจของพระโพธิสัตว์ก็เกิดจิตเมตตาทักทาย
 ปราสยว่า เจ้ามาหาเราทำไม นางจึงบอกว่า นายลูกของฉันใช้
 ให้มายืมทองहार้อยบาทเพื่อไปค้าขาย เมื่อใดกำไรมากแล้วก็นำ
 มาใช้ ให้ ด้วยบุญญาของพระโพธิสัตว์ นายบ้านก็เกิดความ
 โสมนัสเป็นอย่างยิ่ง พอนางออกปากคำเดียวก็หยิบทองहार้อยลิ้มมา
 ส่งให้ นางรับเอาทองลิ้มกลับมาถึงเรือนแล้วก็เล่าให้ลูกฟังว่า ลูกรัก
 นายบ้านอดหนุนเรามาก พอออกปากคำเดียวก็ส่งให้ พระโพธิสัตว์
 ใด ฟังเรื่องดังนั้นก็ใจ ตั้งความกตัญญูไว้เป็นเบื้องหน้า สรรเสริญ
 บุญคุณของนายบ้านให้สาธุการแล้วบอกแก่แม่ว่า ลูกจะไปค้าขายกับพวก
 พ่อค้าเรือ นางมารดาไม่ยากให้ลูกไปค้าขาย จึงห้ามปรามว่า ลูกเอ๋ย
 ในชาตินี้เจ้าเกิดมาร่างกายก็ไม่บริบูรณ์ ไม่มีกายไม่มีมือเท้า มีแต่หัว
 เท่านั้นเจ้าจะไปค้าขายอย่างไรได้ อนึ่งเล่า พระมหาสมุทรก็กว้างใหญ่
 ไม่มีประมาณ ไม่มีสัตว์ที่จะข้ามได้ มีอันตรายมากเกลื่อนกลุ้มด้วย
 เต่าปลา ฟังคำแม่เถิดเจ้าอย่าไปเลย พระโพธิสัตว์จึงตอบว่า แม่ได้
 พุดกับนายบ้านเขาแล้วว่าลูกจะไปค้าขาย เที่ยวนกลับมาห้ามไม่ให้ลูกไป
 ก็จักเกิดขอตฉินินทาแก่ลูก เพราะเหตุนี้ลูกจักต้องไปให้ได้ นาง
 มารดาจึงกล่าววว่า พ่อลูกรัก เจ้าเคยพูดเล่นเจรจากับแม่เคยวันทุกซ่เกิด

๘
ขุณฺณาสชาคก

ชนแก่แม่แล้ว ถ้าพ่อไปค้าเสียใครจะช่วยขึ้นเทาความเปลี่ยวเปล่าเศร้าใจ
ให้แม่เล่า เจ้าทำทุกข์ให้เกิดแก่แม่เป็นอันมาก นางกล่าวเช่นนั้นแล้ว
ก็วิลาปคร่ำครวญร้องไห้ กอดลูกกรกไว้แล้วอุบกระหม่อมหอมเกล้า
ครั้นวันทเจ็ด พวกพ่อค้าหารอยกตระเตรียมสินค้าพากันลงเรือ
เพราะฉนั้นพระโพธิสัตว์จึงอุททอนมารดาว่า แม่จงพาลูกไปหาพวก
พ่อค้า เอาลูกกับทองมอยให้เขาเถิด นางมารดาไม่สามารถห้ามได้
ก็ไปหาพวกพ่อค้าทั้งหลาย ด้วยอานุภาพของพระโพธิสัตว์ พ่อพวก
พ่อค้าเห็นหน้ามารดาพระโพธิสัตว์ก็เกิดความโลมณ้อย่างยิ่ง มีความ
ขีตปราโมทย์คจคังเห็นญาติของตนที่พลัดพรากจากกันไปนาน จึงไต่
ถามว่าแม่มาแต่ที่ไหน ครั้นนางบอกว่ามาจากบ้านโน้นแล้วจึงถามต่อ
ไปว่าแม่มาธุระอะไร นางบอกว่าลูกเขาใช้ให้มา พวกพ่อค้าจึงถาม
ว่าลูกเขาใช้ให้มาทำไม นางจึงบอกว่า ลูกของข้าอยากจะไปค้า
กับช่วยท่านทั้งหลาย พวกพ่อค้าถามว่าลูกของแม่อายุเท่าใด ครั้น
นางบอกว่า ๗ ขปี จึงทักท้วงว่า แม่มหาจำเริญ ลูกของแม่ยังเด็กนัก
ยังชลาตมาก ไปเห็นเต่าปลาตัวใหญ่ๆ ในทะเลเข้าก็จกตกใจร้องไห้
แทจริงมหาสมุทรนั้นกว้างใหญ่ น้ากลัวแลไม่เห็นฝั่ง นางมารดา
พระโพธิสัตว์ก็วิงวอนไปถึงสองครั้งสามครั้ง ครั้นพวกพ่อค้าถามถึง
ชอลูก นางก็กล่าววาลูกของข้าไม่มีกายมีแต่หัว เพราะฉนั้นก็ต้อง
ชอว่าสุวรรณสีวสา พวกพ่อค้าได้ฟังคังนั้นก็ตบมือหัวเราะเยาะเย้ยแล้ว
กล่าววาลูกของแม่ไม่มีกายมีแต่หัวจกไปค้าขายอย่างไรได้ นาง
ได้ฟังแล้วก็เสียใจนร้องไห้อยู่ พวกพ่อค้าเห็นนางร้องไห้ก็มีความ

กรณาจึงกล่าวว่ แม่จึงกลับไปเรือนไปพาลูกมาเถิด จะยอมให้ไป
 ค้าขายด้วย นางไคพังแล้วกชนชมโสมนัสจึงลาพวกพ่อค้ากลับมาเรือน
 เล่าให้พระโพธิสัตว์ฟัง พระโพธิสัตว์จึงไค่นามว่าสวรรณสี่รสาแต่นั้นมา
 นางมารดาจึงขัญุขนมแลเข้าสัตคอินคลกเคลลาควยนาออยนาผงลงในถง
 ยาม ขัญุทอหงหารอยลมลงอกถงหนึ่งแล้วบอกแก่พระโพธิสัตว์ว่า น
 ห่อขนมของเจานห่อทอ

ลำดับนั้นพวกพ่อค้ากลาคขสังของเครื่องสินคาลงในเรือเสร็จแล้วก็
 ถอยเรือมาเทียบท่า พระมหาสัตว์ทราขว่าถอยเรือมาแล้วจึงบอกแก่
 มารดาว่า แม่จนำของเคยวของกินไปให้แก่พวกพ่อค้าแล้วจึงกลับมา
 พาลูกไป นางแม่ก็ทำตาม ครั้นนางกลับมาแล้วจึงพาลูกรักกขถงทอ
 ถงของกินลงไปมอขให้แก่นายเรือ พวกพ่อค้าทงหลายเห็นพระโพธิสัตว์
 มีแต่เคยรงามคุหน่อทอingkเลอมใสโสมนัส ให้สาธุการว่าเจ้าสวรรณ
 สี่รสางามนั้หน่อ พระโพธิสัตว์จึงอ่าลามารดา กล่าวคาถานมัสการว่า

นโม เม ตยตถ มาตุโน สุขี ภวานนุตรายา
 มา โน ทวี จินุติ อมม โวหาราหิ คมิสุสามิ ฯ

แปลว่า ลูกขอนอยน้อมแก่แม่ แม่จเป็นสุขอย่ามีอินตราย แม่
 อย่าคิควุ่นวายไปเลยลูกจะไปค้าขาย

นางมารดาไคพังคำพระโพธิสัตว์แล้ว ไม่อาจทรงตนอยู่ไค้ มี
 หทัยอินหวนไหว่น้ำตาอาขหน้า นางจึงกล่าวคาถาว่า

หahaha ปุตุต นีวตุตสุสุ มา มั อนาถิ กโรตุ
 รตุติยิ ปุตุติ นาทุทสุสิ หทยั เม ผลิสุสติ ฯ

แปลว่า ฮาฮา ลูกจงกลับมาเถิด อย่าทำให้แม่อนาถาเลย แม่
ไม่แลเห็นเจ้าในราตรี นาทหทัยจักแตกตาย

เมื่อนางกล่าวคาถานแล้วจึงตำรงสติไว้ แล้วให้ โอวาทสอนพระ
โพธิสัตว์ว่า พ่อลูกรัก เจ้าอย่าประมาท จงสวัสดิคมีชัยไต่ลาภมาก
แลมีความสุขเถิด พระโพธิสัตว์รับพรมารดาไหว้ลาแล้ว นาย
สำเภาก็ให้พระสุวรรณสีรสาโพธิสัตว์อยู่รวมกับอุณฑอง ถอยเรือออก
จากท่าย้ายหน้าไปยังมหาสมุทร

นางจึงทาลขันธ์ที่มีน้ำตาโชยหน้าทุกซ์โทมนัสร้องไห้กลับมาสู่
เรือนตน ระวังลูกรักแล้วก็นอนเพื่อรำพรรณเป็นคาถาว่า

มม นนฺดา ปุตฺตวินา	ชีวิติ โน น เหสฺสติ
มณฺเฑ เหสฺสามิ ชีวิติ	บิยปุตฺตา วินา มม
มม หทยปฺริ โสกิ	โก มิ วิเนสฺสติ ทุกฺขา
โก มยา บิยวณฺิ	เกนาหิ สมฺมุลลบีสุสามิ ฯ

แปลว่า ความพิเนคจักมีแก่เราเพราะจากลูก ชีวิตของเราจัก
ไม่มีเป็นแท้ เราสำคัญมั่นหมายว่าจักถึงชีวิต เพราะพลัดพรากจาก
ลูกของเรา หัวใจเราเต็มไปด้วยความโศก ใครจักนำเราให้พ้นจาก
ทุกซ์ไต่ ใครจักพูดเล่นเจรจาถ้อยคำเป็นทรกกับเรา แลเราจะพูดจา
กับผู้ใด นางคร่ำครวญตงนแล้วก็นอนหลับไป

สตฺตเม ทิวเส สำเภากล่นไปไต่ ๗ วันก็ยลถึงเกาะवालुकทวีย
(เกาะกินปนทราย) พระสุวรรณสีรสาโพธิสัตว์แลเห็นทรายงามตงดี
ทองก็ประสงคจะใคร่อยู่ จึงบอกแก่นายสำเภว่า พ่อ ฉันทใคร่จะ

อยู่ที่เกาะน พ่ององนเคราะห์พาฉันไปไว้ที่เกาะทรายนเถิด พวกพ่อค้า
 จึงว่า พ่อเอ๋ย พวกเราเขาเรียกกันว่าพ่อค้า ที่ไหนมีคนมากก็พา
 กันไปที่นั่น ไฉนเจ้าจะมาอยู่คนเดียวแล้ว อนึ่งแม่ของเจ้าก็ไต่ว่ากล่าว
 สั่งสอนไว้ ฉนั้นเจ้าอย่าอยู่ที่เกาะนเลย พระโพธิสัตว์ก็กล่าวคายนยัน
 จะขออยู่ให้ไต่ นายสำเภาไต่ ฟังดังนั้นจึงห้ามปรามว่า พ่อเอ๋ย เจ้า
 ไม่มีกายไม่มีมือเท้าแต่หัวเท่านั้น ใครจักทำเรือนให้เจ้าอยู่ ใคร
 จักหาเข้าให้เจ้ากิน เจ้าจะต้องรับทกขเวทนาตากแดดตากลมเป็นอันมาก
 พระโพธิสัตว์ก็ขยับย่นย่นว่าจักอยู่ให้ไต่ นายสำเภาจึงว่า ถ้าฉนั้นก็
 ตามใจเจ้าเถิด พระมหาสัตว์ไต่ ฟังก็ชื่นชมโลมนี้สักกล่าววาจาว่า ท่าน
 ทั้งหลายอย่าโกรธข้าพเจ้าเลย ขอให้พาข้าพเจ้าไปส่งที่นั่นเถิด นาย
 สำเภาก็สั่งพวกพ่อค้าว่าท่านทั้งหลายจงพาสุวรรณสี่รสาภิณฑทองไปวาง
 ไว้ที่เกาะนเถิด พวกพ่อค้าทั้งหลายก็ไปส่งสำนักกमार โพธิสัตว์แล้ว
 บ่นรำพรรณว่า พ่อเด็กน้อย แต่ขึ้นไปพวกเราจะไม่เห็นเจ้า จักมีไต่
 เจริงเล่นหูกขยเจ้าเพราะต้องพวกรากจากกัน การเจริญกรรมเป็นกรรมที่สัด
 เจ้าจักอยู่คนเดียวอย่างไรไต่ รำพรรณแล้วก็อวยพรว่า พ่อเด็กน้อย
 ขอให้เจ้าอย่ามีโรคภัยมีอายุยืนยาวเถิด พระโพธิสัตว์จึงเล่าโลมมหาชน
 ด้วยธรรมเทศนาว่า ท่านทั้งหลายอย่ารำพรรณวิตกวิจารณ์ไปเลย สรรพ
 สิ่งในโลกนี้ล้วนแต่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา หาแก่นสารมิได้
 ย่อมจักถึงซึ่งวิโยคพลัดพวกรากจากกันเสมอ ท่านทั้งหลายพาเราไปส่ง
 ไว้ที่เกาะเถิด พวกพาณิชเหล่านั้นจึงพาสุวรรณสี่รสาโพธิสัตว์ภิณฑทอง
 แลพืชพรรณต่าง ๆ ลงเรือเล็กไปที่เกาะนั้น ทำที่อยู่ให้ว่างพระโพธิสัตว์
 ลงไว้แล้วก็ลากลับมาเรือ

ขุณยญาสชาดก

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เมื่อพวกพ่อค้าเอาไปวางไว้ที่เกาะแล้วก็อยู่เป็น
สขสบาย ออกจากเคียวของพระองค์แล้วเอาพืชพรรณเหล่านั้นเพาะลง
ในที่ต่าง ๆ ด้วยอานุภาพบุญของพระโพธิสัตว์พืชเหล่านั้นก็งอกงาม
เจริญผลคอกออกผล

ครั้งนั้นยังมีดาพระยานาค ๒ นาง ชื่อนางขุณยญา ๑ นาง
ปทาริกา ๑ อ้าลามาตาบิดาออกจากนาคพิภพ ขึ้นมาที่เกาะนั้น นาง
นาคทั้ง ๒ เห็นพริกแพ่งแตงน้ำเต้า ก็เข้าเกยหักเล่นตามอัธยาศัย พระ
มหาสัตว์ได้ยินเสียงก็ออกมาจากคิริษะเข้าไปถามนางนาคทั้ง ๒ ว่า ไฉน
เจ้าจึงมาหักทำลายพืชพรรณของเรา นางนาคได้ยินถามก็ตกใจกลัว
จึงตอบว่า พืชชาย ข้าไม่รู้ว่าเปนของเจ้าจึงได้หักทำลาย เพราะแต่
ก่อนข้ามาที่นี่ยังไม่เห็นเจ้า ฟังมาเห็นวันนี้ ข้าขอถามเจ้า เจ้าเป็น
พระอินทร์หรือพระพรหม พระโพธิสัตว์ดำริหว่า ถ้าเราจะตอบว่าเป็น
พระอินทร์ เปนเทวดาทมิคักคึกใหญ่หรือเปนท้าวมหาพรหมนางก็จักเชื่อ
แต่ว่าคำจริงเป็นคำอคมเลิศประเสริฐสุด คิดแล้วจึงตอบว่า น้องรัก
พี่ไม่ใช่เทวอินทร์พรหม พี่เป็นลูกคนจึงจะทาลอยบ้านจึงจะทาลคาม
ใกล้เมืองพาราณสี พี่มาที่นี่ยะประสงค์จะค้าขาย มาเห็นเกาะนารนรมย์
จึงได้มาพักอยู่ตามความสบาย นางนาคทั้งสองได้ฟังคำพระโพธิสัตว์
แล้วจึงกล่าวว่าพอย่าโกรธข้าเลย ข้าจะให้เงินทองตอบแทน ครั้น
พระโพธิสัตว์ตอบอนุญาตแล้ว นางนาคทั้ง ๒ ก็อ้าลากลับไปนาคพิภพ
ถึงสำนักบิดากรายไหวแล้ว เมื่อจะขอเงินทองจึงกล่าวว่า ข้าแต่บิดา
ข้าพเจ้าลาบิดาขึ้นไปเกาะทราย ไปพบพริกแพ่งแตงน้ำเต้าของเจ้า

สุวรรณสีรสา ข้าพเจ้าก็หักเล่นโดยมิรู้ว่า เป็นคุณแลโทษ พระยานาคได้
 พงศคาบออกจึงกล่าวว่า ถ้าเจ้าทั้งสองจะไม่ให้อะไรตอบแทน เจ้าจะต้อง
 รัยโทษใหญ่ จะต้องไปเกิดเป็นทาสเขา เพราะเหตุนั้นเจ้าจงขอเอาแก้ว
 เจ็ดประการแลเงินทองร้อยแปดโกฏีไปให้ตอบแทนเขาเสีย ลำคยนั้น
 นางนาคทั้ง ๒ จึงไปหา มารดา เล่าให้ฟังเหมือนหนหลัง นางนาคมารดา
 ได้ฟังแล้วจึงกล่าวว่า เจ้าทั้ง ๒ อย่าชักช้า จงขอเอาแก้วเจ็ดประการ
 ไปใช้เขา ถ้าเจ้าไม่ใช้จะต้องไปเป็นทาสอยู่ปฏิบัติเขา จึงจะพ้นจาก
 เวร ลำคยนั้นนางนาคธิดาทั้ง ๒ ครั้นได้รับอนุญาตจากมารดาบิดา
 แล้ว จงขอเอาทรัพย์สองร้อยสิบหกโกฏีออกจากนาคพิภพมายังเกาะ
 ทราบเข้าไปหาเจ้าสุวรรณสีรสาทักทายปราศรัยว่า พี่มาทำไมที่นี่ มา
 ด้วยเหตุอะไร มาอยู่คนเดียวหรือว่ามีคนอื่นมาอยู่ด้วย พระโพธิสัตว์ได้
 ฟังแล้วจึงกล่าวคาถาว่า

พาราณสีอากโตสมิ

วาณิชตถายิธ ปตฺโต

อิธ มโนรมมาหิ ทกฺขิ

เอกโกว อวสี จาเน

นาวา คจฺจนฺตา สพฺเพ

อณฺณสมิ จาเน วิกิณฺณาย ฯ

แปลว่า ข้ามาแต่เมืองพาราณสีเพื่อจะค้าขาย มาถึงเกาะนแล

เห็นนารนรมยขาจึงอยู่ทนแต่คนเดียว พวกเรือที่มาด้วยกันเขาไปค้า

ทอนหมด

พระโพธิสัตว์กล่าวดังนั้นแล้วจึงบอกนางนาคทั้ง ๒ ว่า เจ้าจงเลือก

เก็บผลาผลที่สุกห้ามกินตามอริยาคัย ครั้นนางนาคตอบว่า พี่ พวกฉัน

ขุณฺณาสชาคก

ไม่กินผลไม้มากินแต่อาหารทิพย์ พระโพธิสัตว์ก็พุดจาปราสัยตามส่วน
ที่ควรจะระลึกลงกนสนกาลนาน นางนาคธิดาทิ้ง ๒ มอบทองคำผลไม้ม
ไม้ให้พระโพธิสัตว์แล้วก็ลากลับไปนาคพิภพ

อุปภากะ ครั้นอยู่จำเนียรกาลนานมา พวกพาลีทั้งหลายพากัน
ไปถึงเมืองหนึ่งในสุวรรณภูมิประเทศ จำหน่ายสินค้าหมด รวบรวมเงิน
แลกทองคำผ่อนเป็นตน ไต่แล้วก็นำลงขันทุกเรือแล้วออกจากท่ามาโดย
ลำค้ำย ครายเท่ายลลถึงที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ ขณะนั้นนายสำเภาก็คิด
ขึ้นมาถึงพระโพธิสัตว์ว่า เจ้าสุวรรณสิรสา कुमारเห็นจักตายเสียแล้วโดย
ไม้ต้องสงสัย เพราะเหตุต้องตากแดดตากลมแลอดอาหาร จึงแล
ขันไปคบนเกาะ เห็นพืชพรรณทั้งหลายมีสีเขียวชะอุ่ม จึงพุดกับพวก
เรือว่า ท่านทั้งหลายนำอศุจรรยนัก ท่านทั้งหลายจงสังเกตุคเกาะนี้
มีสีเขียวชะอุ่มยิ่งนัก ขณะนั้นพระโพธิสัตว์พอแลเห็นเรือก็หายกายเข้าไปใน
คัระษะ พอเรือมาถึงเกาะนั้น นายสำเภาก็ลุดจากอาสนลงจากเรือ เมื่อ
จะไปหาพระโพธิสัตว์ จึงชวนพวกพ่อค้าเป็นอันมากเข้าไปหา เมื่อจะ
กระทำปฏิสนธิฐาร จึงกล่าวคาถาว่า

สุวรรณสิรสา कुमार
นิภโย สุจิตโต ภว
โกจิ ตัง ปฏิชคฺคตติ
โก อุตกณฺจ กณฺจณฺจ

อโรโค นิรุปทุทโว
อิห อุนฺณาจริยา
โกจิ ตวาหารํ เทติ
อาหริสฺสตี อคฺคิณฺจ ๗

แปลว่า คุณกรเจ้าสุวรรณสิรสา कुमार เจ้าไม่มีโรคไม่มีภัยไม่มี
อะไรเขี่ยคเขี่ยนอยู่เป็นสุขสบายในที่นี้ ด้วยวิธีหาเช่ากินค้ำหรืออย่างไร
ใครปฏิบัติเจ้า ใครหาเช่าให้เจ้ากิน ใครหาเช่าทำพื้นไฟให้เจ้า

เมื่อพระโพธิสัตว์จะตอบ จึงกล่าวคาถาว่า

ตาท นาวิกาน์ เอโก

อโรโค นิรูปทุทโว

นิกโย สุขิโต เจว

อตตัม ปาเลมิ ปุณฺณาย ฯ

แปลว่า ข้าแต่นายสำเภา ข้าเจ้าอยู่คนเดียวปราศจากโรคภัย

อยู่ทว่า เป็นสุขสบาย เลียงตนได้ด้วยบุญ

พระโพธิสัตว์กล่าวดังนี้แล้วจึงถามว่า ท่านทั้งหลายชายของหมด

แล้วหรือ นายสำเภาตอบว่า สินค้าที่ขนทุกมาเราขายหมดแล้ว เคยวน

จะกลับไปบ้านเมืองของเรา เจ้าจะไปกับข้าหรือจะไม่ไป พระโพธิสัตว์ตอบ

ว่า ข้าเจ้าก็คิดงั้นแหละ อยากจะกลับไป ท่านทั้งหลายจงกรุณาสั่งพวก

พ่อค้าให้ขนทรัพย์สมบัติทั้งปวงลงเรือไปด้วย นายสำเภาถามว่า เจ้า

ไต่ทรัพย์สมบัติเหล่านั้นมาจากไหน ครั้นพระโพธิสัตว์ตอบว่า นางนาค

ขนมาให้ จึงสั่งพวกพ่อค้าทั้งปวงว่า ท่านทั้งหลายช่วยขนเงินทอง

แก้วแหวนทั้งปวงนี้แลพากุมารลงเรือด้วย พ่อค้าทั้งหลายก็ทำตามคำ

นายสำเภาสั่ง พระโพธิสัตว์จึงบอกว่าפקแพงแตงน้ำเต้าเหล่านั้นข้า

ปลุกไว้ ขอให้ท่านทั้งหลายเลือกเก็บเอาไปเถิด พวกพ่อค้าทั้งหลาย

ก็พากันเก็บขนลงเรือ

ตมตถัม ปกาเสนฺโต สตุถา

เมื่อสมเด็จพระศาสดาจะทรง

ประกาศเนอความนั้น จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

สุวรรณสารสาโรห

นาวายํ อุปคจฺฉามิ

สทุธิ วาณิเชตฺถาย อคฺคฺคมิ

วาสุกทีเป โอิหิยิ ฯ

แปลว่า เราเกิดเป็นสุวรรณสีรสา ไต่ลงเรือสำเภาไปค้าขาย
 กับพ่อค้าทั้งปวง แล้วไปอาศัยเกาะเนินทรายอยู่
 เมื่อเรือมาถึงท่าบ้าน พระสุวรรณสีรสา कुमार โภชิสต์จึงพูดกับ
 นายสำเภาว่า พ่อ ขอท่านไต่เมตตาสั่งพวกพ่อค้าที่จะไปบ้าน ให้ช่วย
 ขอกมารดาข้าพเจ้าด้วย นายสำเภาก็ทำตามร้องขอ พวกพ่อค้าสองสาม
 คนก็ไปยังสำนักมารดาพระ โภชิสต์ ถึงเรือนแล้วจึงเข้าไปบอกข่าวที่
 สุวรรณสีรสา कुमार กลับมา นางจึงทาลยัณเฑิตเห็นพวกพาณิชมาก
 ชนชมโลมสนัส จึงเชื่อเชิญพวกพาณิชให้นั่งบนอาสนะแล้ว ก็เลี้ยงเข้า
 ปลาอาหาร แล้วก็ออกจากบ้านมากับพวกพาณิชทั้งหลาย เติรมาโดย
 ลำคัย พอถึงท่าก็ขึ้นไปบนเรือ กอดลูกชายไว้แล้วก็รำพรรณพิลาป
 ต่าง ๆ นานา ร้องให้ฟายน้ำตาพาลูกรักมาสู่เรือน ส่วนนายสำเภาก็ใช้
 ให้ทำสกรรมกรของตนขนแก้วแหวนเงินทองสองร้อยสี่หกโกฏฐิ กับ
 ทองคำห้าร้อยบาท ไม่มีตกหล่นส่งไปให้พระ โภชิสต์

ตมตถํ ปกาเสนุโต สตุถา เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาจะ
 ทรงประกาศเนอความนั้น จึงตรัสเป็นพระคาถาว่า

โสหิ สุวณฺณสีโรโส	ชาติยา อณฺฺจวสุสีโก
ปรีปฺปณฺณสํกปโป	มาตุ ปจฺจุปการโก
รตนสุวณฺณเนน วา	กตณฺณฺญปรมา ย จ ๑

แปลว่า เราเกิดเป็นสุวรรณสีรสา कुमार นับแต่เกิดมีอายุได้ ๘ ขวบ
 มีความคำวิหิตัมบริบูรณ์ ไต่ทำอุปการะตอบมารดาด้วยแก้วแลทอง
 แลด้วยความกตัญญูเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อนางจินตทาลยณทิติไปสู่ท่าเรือ รัยพระโพธิสัตว์มาเรือนแล้ว
 จึงให้อาบน้ำหอมให้บริโภคอาหารอันโอชารสต่าง ๆ แล้วพาเข้าห้อง
 วางไว้บนทนอนแล้วถามว่า พ่อลูกรัก เจ้าไปได้เงินทองเป็นต้นเหล่านี้
 มาจากไหน ครั้นพระโพธิสัตว์บอกว่างานาคให้ นางจึงถามว่า ได้ด้วย
 อานิสงส์อะไร พระโพธิสัตว์ก็แถลงไปโดยทางบุญฤทธิว่า แม่ เมื่อ
 เวลาเข้าไปเรือก็ยกพวกพ่อค้า ไปถึงเกาะทรายเกาะหนึ่งช้ายากอยู่ที่เกาะ
 นั้นจึงขอให้พวกพ่อค้าเขาช่วยส่งขนเกาะ เมื่อช้ายอยู่ที่เกาะนั้นจึงปลุกซึ่ง
 พืชพรรณต่าง ๆ ลงไว้เป็นอันมาก ยังมีคานาค ๒ นาง ชอยญจปาย ๑
 ปทาวิกา ๑ มาแต่นาคพิภพ เทยวเลอกเก็บทำลายฟักแพ่งแตงน้ำเต้า
 ของชา ชาแลเห็นเขาก็ทักท้วงว่ากล่าวว่าทำไมจึงเทยวทำลายพืชพรรณ
 นางนาคทั้ง ๒ นั้นจึงกล่าววว่า ถ้าชาไม่โกรธเขาจะเอาแก้วแหวนเงินทอง
 มาใช้ตอบแทนให้ แล้วนางก็กลับไปยังนาคพิภพ ขนเอาแก้วแหวน
 เงินทองมาให้ขอโทษภัยแก่ชา พระโพธิสัตว์เล่าให้มารดาฟังแต่ต้นจน
 อวสาน นางจินตทาลยณทิติจึงเอาทองहारอยบาทไปคืนให้แก่ชาย้าน
 ครั้นอยู่จำเนียรกาลนานมา พระโพธิสัตว์มีชันษาได้ ๑๖ ปี ก็บังเกิด
 กามรักประสงค์จะใคร่ได้พระราชธิดาเป็นภรรยา

ตथा ในกาลนั้น มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ใต้ครองเมือง
 พาราณสี ประสงค์จะอภิเษกพรหมทัตกุมารราชบุตร จึงให้ไปขอ
 ราชธิดาพระยามัทราฐ มีนามชื่อว่าพิมพา เชิญมาอภิเษกกับพรหมทัต
 กุมาร มอขราชสมบัตให้ ตั้งนางพิมพาให้เป็นอัครมเหษีเป็นใหญ่กว่า
 นางนักษณมทั้งปวง

ขุณยาสชาดก

นางพิมพาอยู่ร่วมกับพระราชสามี เกิดพระราชบุตร ๓ นาง ชื่อ
 สวรรณาเทวีนาง ๑ สวรรณจินทานาง ๑ สวรรณคันธานาง ๑ ราชธิดา
 ทั้ง ๓ นั้น มีชนษาเรียงขกัน คือ ลีบลี ลีบลี ลีบลี ครึ่งนั้น
 พระโพธิสัตว์นอนหลับลงไปก่อนจนเที่ยงคนจึงตนชน นอนตรึกไปว่า ทำ
 ไฉนหนอเราจักได้นางกุมารที่มีขุณยมาก อุดมด้วยรูป บริบูรณ์ด้วย
 ลักษณะ ๖๔ ประการ ประทับด้วยเบญจกัลยาณ เมื่อตรึกตรอกเช่นนั้น
 พอรุ่งเช้าก็เข้าไปอ้อนวอนมารดาว่า แม่ ลูกอยากได้นางกุมารที่มีขุณย
 มารดาก็ห้ามว่า ลูกรัก เราเป็นคนอนาถาทุคคตเข็ญใจ จะหานาง
 กุมารที่มีขุณยมากที่ไหน อนึ่งเล่าเจ้าก็ไม่มีกายมีแต่ศีรษะ จักทำ
 อะไรกับภริยาได้ เมื่อนางห้ามปรามอย่างนี้ พระโพธิสัตว์ก็เฝ้าวิงวอน
 อยู่รำไป ในสมัยนั้นพระโพธิสัตว์ได้ฟังคำเขาเล่ากันต่อ ๆ มาว่า ยันดา
 ราชธิดาของพระเจ้าพรหมทัตทั้ง ๓ นางนั้น นางสวรรค์คันธาน้องเล็ก
 มีรูปทรงงดงามน่าเลื่อมใส ประกอบด้วยเบญจกัลยาณ มีสร้อยอินทรีย์
 คึงนางเทพยธร พระโพธิสัตว์ไม่สามารถถกถนความเสนาหาได้ จึง
 อ้อนวอนมารดาว่า แม่ ลูกได้ยินเขาสรรเสริญว่านางสวรรค์คันธ
 ประกอบด้วยเบญจกัลยาณ ลูกอยากได้มาเป็นภริยา แม่จึงไปหา
 ข้าราชการ มีเสนาบดีเป็นต้น วานให้เขาขอให้แก่ลูก ถ้าลูกได้ก็
 จักคงมีชีวิตอยู่ ถ้าไม่ได้อีกก็ตาย นางมารดาก็ห้ามอีกว่า ลูกรัก
 เจ้าเกิดในตระกูลทุคคตเข็ญใจ อนึ่งก็ไม่มีกายมีแต่ศีรษะ เจ้าจะเออ
 ขอนางกุมาริกาที่เกิดในตระกูลสูง ประกอบด้วยลักษณะแลรูปทรงอันงาม
 อย่างไม่ได้ นางคงไม่ยินยอมด้วยเจ้าอันหาร่างกายมิได้ ธรรมคานางกุมาร

ย่อมรักใคร่บุรุษก็ด้วยอาศรัยโลกธรรม เจ้าจักเสพยาโลกธรรมอย่างไร
 ไต่ ฟังคำแม่เถิด อย่าไปหวังนางสุวรรณคันธาเลย ห้ามปรามแล้ว
 จึงกล่าวเป็นอุปมาว่า บุรุษอันธพาลแลเห็นพระจันทร์อันแวดกล่อมไปด้วย
 ดวงดาวในอากาศประสงค์อยากไต่ ร้องให้ออนวอนมารดาว่า แม่ ข้า
 อยากไต่พระจันทร์พร้อมทั้งหม่อมดาว แม่จงเอามาให้ข้า ฉันทไต่ ก็เหมือน
 ตัวเจ้ามาปราถนานางกุมาริณีไม่ควรจะไต่ แม่จักทำอย่างไรให้เจ้าไต่
 เมื่อมารดาห้ามทงน พระโพธิสัตว์กนังอยู่

ครั้นนางจินตาทาลยณทิต สังเกตกิริยาแห่งลูกชาย เห็น
 ไม่สบายจึงคิดว่า เจ้าสุวรรณสิริสากุมารินี้ เห็นจะน้อยใจโทมนัสโกรธ
 ด้วยเราว่ากระทข ถ้าเราไม่นำนางสุวรรณคันธามาให้ น่ากลัวหทัย
 จะแตกตาย จำเราจะปลอบแล้วไปพยายามคิด คิดแล้วจึงปลอบว่า
 ลูกรัก เจ้าอย่าเศร้าโศกเสียใจไปเลย แม่จะไปห้ามหาอำมาตย์ให้เขา
 ช่วยทูลพระเจ้าแผ่นดินดู พระโพธิสัตว์ก็ใจตอบว่าดีแล้วแม่ นางก็
 เล้าโลมว่า ความปราถนาของเจ้าจักสำเร็จคราวนี้ ว่าแล้วนางก็ขย
 พระโพธิสัตว์ออกจากเรือนไปยังเมืองพาราณสี เข้าไปภายในพระนครแล้ว
 ก็เข้าไปห้ามหาอำมาตย์ในเรือน ทำความเคารพแล้วก็น้อย

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา สมเด็จพระบรมศาสดา เมอ

จะทรงประกาศเนอความนนังตรสว่า

อามนุตยิตวาน	ปุตติ	มหามจุจสุส	สนุติกิ
อุปสงุมิตวาน	สา	กถยนุตามจจ	อิติ
นโม ตยตถุ	ภททนุเต	มม	กรุณาย ยาจสุส
ราชชิตริ	มิ ปุตตสุส		

แปลว่า นางจินตทาลยณทัตเรียกขัตตมาแล้ว ก็ไปห้ามหา
 อำมาตย์พูดว่า ข้าพเจ้าขอนมัสการท่าน ความงามความดีจึงมีแก่
 ท่านเถิด ท่านจงกรุณาข้าพเจ้าช่วยทูลขอราชธิดาให้ลูกข้าพเจ้าเถิด
 มหาอำมาตย์จึงตอบว่า แม่มหาจำเริญ ข้าเกรงพระราชอาญา
 ไม่สามารถจะขอราชธิดาให้ลูกเจ้าได้ เมื่อนางอ่อนวอนแล้ว ๆ เล่า ๆ
 ก็ห้ามเสียไม่ยอมทูลขอให้ นางก็ไปหาเสนาบดีคนอื่นอีกว่า
 ข้าแต่ท่านมหาอำมาตย์ ข้าพเจ้าตั้งหน้ามาหาท่าน ขอท่านไต่กรุณา
 ช่วยเข้าไปทูลขอราชธิดาให้ลูกชายข้าพเจ้าเถิด อำมาตย์นั้นก็ห้ามอีก
 ว่า ข้าเกรงพระราชอาญาไม่กล้าทูลขอราชธิดาได้ เมื่อนางอ่อนวอน
 แล้ว ๆ เล่า ๆ ก็มีไต่รบ นางจึงไปหาเสนาบดีคนอื่นอีกว่า ท่าน
 เสนาบดีผู้เจริญ ขอท่านไต่กรุณาทูลขอราชธิดาให้ลูกข้าพเจ้าเถิด ด้วย
 อานภาพของพระโพธิสัตว์ อำมาตย์ผู้นั้นกรบรองแล้วเข้าไปในพระราช
 นิเวศน์ถวายบังคม ครั้นไต่พระราชทาน โอกาศจึงทูลขอพระราชทานอภัย
 แล้วทูลว่า ข้าแต่พระมหาราชเจ้า มีหญิงทุกคนหนึ่งเป็นแม่เด็ก
 สุวรรณสิริสา วานให้ข้าพระองค์มาทูลขอพระสุวรรณคันธาราชธิดา พระ
 องค์จงทรงทราบ พระเจ้าพาราณสีไต่ทรงฟังก็ทรงพระพิโรธน้อยหนึ่งแล้ว
 ทรงพระคำริห์ว่า เด็กขอสุวรรณสิริสาเป็นลูกหญิงเชิญใจชาติทุกคน
 ไฉนจึงให้มาขอราชธิดาของเรา มันก็มีฤทธิมอันภาพมียุญมากกระมัง
 จำเราจักทดลองดู ถ้าไม่มีเศษมียุญก็จักให้มาเสีย ถ้ามีก็จักให้
 คำริห์แล้วจึงตรัสแก่เสนาบดีว่า ถ้าเด็กสุวรรณสิริสามียุญมีฤทธิสามารถ
 สร้างสพานเงินสพานทองตั้งแต่เรือนตนมาถึงพระราชนิเวศน์ได้เราจักให้

ธิดา ถ้าไม่สามารถจักไม่ให้ และจะให้ราชอาชญาแทน เจ้าจิงรุ
 อย่างนี้ เสนายก ไทพงตรสถวา ยบงคมลากกลับมาเรือน เรือก
 นางจิงทาลบพิตมาแล้วจึงเล่าให้ฟังตามเรื่องทีพระเจ้าพาราณสีคำรัส
 นางจิงลาเสนา ยกกลับมาเรือนเล่าให้พระโพธิสัตว์ฟัง พระโพธิสัตว์ได้ฟัง
 แล้วก็คิดใจอนคิด ว่า ความปราถนาของเราจักสำเร็จที่สุดครั้งน
 แลนอนพิจารณาต่อไปว่า พระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลายในปางก่อนถ้าแลเห็น
 กิจการของตนยังไม่สำเร็จ ก็ยอมทำให้สำเร็จได้ด้วยอธิษฐานขารม
 เพราะเหตุนี้ฉันเราจะทำอธิษฐานขารมบ้าง คิดแล้วก็กล่าวคาถาว่า

เยน สจฺเจน จ อหิ	พทุทธภาวญจ ปตฺถณมิ
เตน เสตฺถโน ปชฺชตฺ	รชฏสุวณฺณมยา
อิโต จ มม เคหโต	ยาว ปาสาทิ รณฺโณเป
เยน สจฺเจน มาตริ	กตณฺณสุมิ จิโต อหิ
อุชฺชิตฺเตน ปฏฺิขคฺคิ	เตน เสตฺถโน ปชฺชตฺ
อิโต จ มม เคหโต	ยาว ปาสาทิ รณฺโณ จ
เยน สจฺเจน ปุเรนฺโต	ทานาทินิ ปารมิโย
ปุพฺเพ จาหิ สมตฺส	เตน เสตฺถโน ปชฺชตฺ
อิโต จ มม เคหโต	ยาว ปาสาทิ รณฺโณ จ ๑

แปลว่า เราปราถนาพระพุทธรเจ้าโดยสัจ ขอให้สัพพานเงินสัพพาน
 ทองจงเกิดมิตงแต่เรือนของเราถึงปราสาทของพระเจ้าแผ่นดิน เรามี
 กตัญญูต่อมารดาปฏิบัติโดยซื่อตรงโดยสัจ ขอให้สัพพานเงินสัพพานทอง
 จงเกิดแต่บ้านของเราจนถึงปราสาทพระเจ้าแผ่นดิน เราขำเพ็ญขารม

ขุณยญาสชาตก

สามสิบทิศมีทานขารมีเป็นต้นโดยสัจ ขอให้สัพพานเงินสัพพานทองเกิดมี
แต่เรือนเราจนถึงปราสาทพระเจ้าแผ่นดินเกิด

ด้วยอำนาจของพระโพธิสัตว์ ก็ร้อนขึ้นไปถึงพิภพแห่งสมเด็จ
อมรินทร์ ท้าวสักกเทวราชพิจารณาครุเหตุนั้นแล้ว จึงเรียกวิสสุกรรม
เทวบุตรมาสั่งขังคิษา ท่านวิสสุกรรม ยศนี้สุวรรณสิริสาकुमारหน่อเนื้อ
พระพุทธรเจ้าปราถนาราชธิดา ต้องการจะสร้างสัพพานเงินสัพพานทอง
ตั้งแต่เรือนของตนจนถึงปราสาทราชธานีเวศน์ เหตุนี้ท่านจึงไปสู่มนุษย
โลก นิรมิตให้สมปราถนา พระวิสสุกรรมรับเทพยธูชาว่าสาธุแล้ว
ก็ลงมายังมนุษยโลก นิรมิตสัพพานเงินสัพพานทองเสร็จแล้วก็กลับไปยัง
ที่อยู่ของตน

พอเพลารุ่งเช้าพระเจ้าพรหมทัตเฉยสิ่งหทัยชวรทอศพระเนตรไปภาย
นอก เห็นสัพพานเงินสัพพานทองก็ทรงพระโสมนัสทรงพระดำริที่ว่า สุวรรณ
สิริสาकुमारนมขุณยหนักหนาหน่อ สัพพานเงินสัพพานทองปรากฏขึ้นแล้ว
ทรงพระดำริห์แล้วรับสั่งให้ห้ามหาอำมาตย์แลเสนาบดีเป็นต้น พร้อม
ทั้งพระพิมพาเทวอัครมเหษีมาทรงปรึกษาว่า ท่านทั้งหลายจงฟังคำเรา
เราได้พูดคำใดไว้ คำนั้นต้องเป็นจริงไม่เหาะแหะละ ยั่งยืนไม่แปร
ปรวน คำที่เราพูดไว้แล้วต้องเป็นเหมือนนางช่างที่งอกออกแล้วไม่กลับหด
เพราะเหตุนี้เราจึงต้องให้ราชธิดาทศวรรให้แก่สุวรรณสิริสาकुमार คริส
แล้วจึงให้เรียกราชธิดาทั้งสามเข้ามาปรึกษาว่า เจ้าทั้งสามผู้ใดอยาก
ได้สุวรรณสิริสาเป็นสามีเราจะอภิเษกให้ นางทั้งสามทรงเคารพในพระ
บิดาก็มีแต่กราบทูลประการใด พระเจ้าพรหมทัตจึงตรัสว่า เจ้าสุวรรณ

เป็นพี่ใหญ่เราจะอภิเษกก่อน นางสุวรรณไม่ยากไ้พระโพธิสัตว์
 จึงทูลว่า ขอพระราชทานหม่อมฉันไม่ต้องประสงค์คนหม้ออินทรีย์ไม่ได้มี
 มีอาการไม่ครบสามสิบสอง กายแลมือเท้าของกमारนั้นไม่มี พระบิดา
 จะอภิเษกอย่างไร พระเจ้าพรหมทัตไตทรงฟังจึงตรัสถามนางสุวรรณ
 จันทว่าคกรลูกกรัก พ่อจะอภิเษกเจ้ากับสุวรรณสิริสาเจ้าจะต้องการหรือ
 ไม่ ครั้นนางทูลว่าไม่ปรารถนา จึงตรัสถามนางสุวรรณคันทัน้องน้อยว่า
 คกรลูกกรัก เจ้ารักใคร่หรือไม่ นางสุวรรณคันทาถวายบังคมแล้วทูลว่า
 ขอพระราชทาน หม่อมฉันเกิดจากพระอรุของพระองค์ พระองค์เป็น
 พระบิดาของหม่อมฉัน ธรรมคาบิกาย่อมประกอบประโยชน์แก่บุตร ไม่
 ประกอบสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพราะเหตุนี้ถ้าพระบิดาจักตรัสสั่งบังคับ
 ให้หม่อมฉันทำการสิ่งใด ๆ ก็หรือชั้วก็ตาม หม่อมฉันจักทำตามทั้ง
 สิ้น พระเจ้าพรหมทัตไตทรงฟังก็ทรงพระโสมนัส ตรัสให้ประชุม
 อำมาตย์ราชเสนา นางนักษนมหังพระพิมพาอัครมเหษี ให้ประทับ
 ประดาเครื่องอลังการ ส่วนพระองค์ก็ทรงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เสวย
 พระกระยาหารแล้วมีหม่อมหาชนแลนางนักษนมหเวคล้อมเป็นบริวาร เสด็จ
 ออกจากราชนิเวศน์ทรงพระดำเนินไปโดยสพานเงินสพานทอง จนถึงเรือน
 แห่งนางจันทาลยัณทิต เสด็จประทับบนราชอาสน์ ฝ่ายนางจันทาล
 ยัณทิตเห็นพระเจ้าพรหมทัตเสด็จมากับหม่อมอำมาตย์ทั้งพระราชเทวีแลนาง
 นักษนมห นางจึงเข้าไปถวายบังคมแล้วก็ทูลถามว่าขอเดชะ พระองค์
 พร้อมด้วยอำมาตย์ราชบริพารนางนักษนมหแลพระมเหษี มีพระธรรสัง
 ไ้ทั้งเสด็จมาถึงเรือนข้าพระบาท พระเจ้าพรหมทัตจึงตรัสว่า ทเรา

ออกมาครั้งนประสงคฺจะรับสุวรรณสิรสากรมารบุตรของเจ้าไปอภิเษกกับนาง
 สุวรรณคนธาคาของเรา นางจึงทาลยัณทิตทูลว่า หม่อมฉัน
 ไม่กล้าจะถวายบุตรซึ่งปราศจากอาการสามสิบสองไม่มีรูปกายมีแต่ศิรัษะ
 ให้ทอกพระเนตร ครั้นพระเจ้าพรหมทัตตรัสว่า ชำรุดแล้วข้าให้อภัย
 นางจึงนำพระโพธิสัตว์ออกถวายให้ทอกพระเนตร พระเจ้าพรหมทัตได้
 ทอกพระเนตรเห็นสุวรรณสิรสากรมามีแต่ศิรัษะงามปานดังผะอบทองคำ
 ชมพูนทกัทรงพระโสมนัส เกิดความสึเนหาตั้งพระราชบุตรขึ้นเกิดแต่
 พระอุทร จึงให้อาภาชนทองเข้ารองรับเคียรพระโพธิสัตว์กลบคนเข้า
 พระราชนิเวศน์

ตมตถึ ปกาเสนโต สตถา สมนเค็จพระบรมคาสดา เมื่อ
 จะทรงประกาศเนอความนั้น จึงตรัสเปนพระคาถาว่า

ตํ อาทายบี ส ราชา	นิเวสนํ นีวตฺติตฺวา
ปาสาทํ อภिरุหฺติ	อาณายิ พหุมาเจ
ภวนฺตา ตุมฺเห กโรถ	อภิเสกฺราชมาพํ
รชณฺ สุวณฺณเบปี จ	รตเนหิ ราสีเหตฺถ
ตํ วิวิธาตฺถกาเรหิ	ปฏฺมณฺทิตํ สพฺพมฺบี
เหมสาณิปากาเรหิ	สุวณฺณรชณฺณตฺตํ
ธชปฏฺฐากํ อุตฺสาปยิ	วิทาลณฺจ วิตฺถาเรติ
จนฺทตารกวิจิตฺตํ	อคฺคเรตฺติจิตฺตรณํ
รชณฺสุวณฺณราสี	รตนราสี จ การายิ ฯ

แปลว่า พระเจ้าพรหมทัตพาพระโพธิสัตว์กลับไปสู่พระราชนิเวศน์
 เสกขุณปราสาทแล้ว จึงตรัสสั่งขงคยอำมาตย์ทั้งหลายให้ทำโรงราช
 มาพักสำหรับขอกษิเษก ตั้งไว้ซึ่งกองเงินกองแก้วกองทอง ประคัย
 ประคาศว้ยเครื่องอลังการต่าง ๆ แวดวงด้วยม่านทอง ยกชนชงฉัตร
 เงินฉัตรทอง ธงไชยธงปฎาก คายเพดานด้วยดาวเงินดาวทอง ให้
 กระทำกองเงินกองทองกองแก้วที่จะเชิญชนนึ่งบนนั้น ครั้นเสร็จ
 แล้วพระเจ้าพรหมทัตก็ให้ประคัยพระราชธิดาให้ วิจิตรด้วยเครื่องอลังการ
 ต่าง ๆ นา ๆ พระองค์เสด็จไปสู่โรงราชมาพักประทับเป็นประธาน ส่วน
 พระนางพิมพาเทวีกัประคัยพระราชธิดาด้วยเครื่องอลังการ พาออกไป
 ประทับอยู่บนอาสน์อันสมควร ส่วนอำมาตย์มีเสนาบดีเป็นต้นก็นั่งอยู่
 ทางหนึ่ง พวกพราหมณ์มีปโรหิตเป็นต้นก็นั่งอยู่ทางหนึ่ง พวกคหบดี
 มีเศรษฐีเป็นต้นก็นั่งอยู่ทางหนึ่ง สนมนางในมีพระมเหษีเป็นต้นก็นั่ง
 อยู่ทางหนึ่ง นางนักษนมหทั้งหลายก็ขบร้องประโคมมโหรี พอลงฤกษ์
 งามยามคิมคภมวงคลพร้อมทั้งขณะ พราหมณ์ปโรหิตก็เชิญนำสังข์มา
 ตั้งไว้ เชิญภาชนรองเคียรพระโพธิสัตว์ให้ประคัยฐานอยู่บนกองเงิน
 กองทอง นางพิมพาเทวีกัจงกรราชธิดาเฝ้าเห็นอกองแก้วกองทอง
 พระเจ้าพรหมทัตจงทรงประคองสังข์ขอกษิเษกพระเจ้ามนธาค หลังนำลง
 อภิเษกทั้งสองคือให้พระโพธิสัตว์เป็นสามี พระราชธิดาแล้ว สั่งอำมาตย์
 ราชบริพารให้ชำระปราสาทอันสมควรประทานให้ เป็นที่อยู่แห่งชน ทั้งสอง
 ชนทั้งสองก็สนทนาปราศยด้วยถ้อยคำอันเป็นตริกแห่งกันแลกัน อยู่สุมค
 สโมสรปราศจากโรคภัยเป็นสุขสบายไม่มีความเคอครอน

อด โข พุรหมทตฺโต ราชา ต่อมาในกาลภายหลัง พระ
 เจ้าพรหมทัตมีพระประสงค์จะใคร่ประพาสสวนอุทยาน จึงรับสั่งให้หา
 พนักงานรักษาสวนมาตราบสั่ง ว่าเราจักใคร่ไปเที่ยวเล่นในสวนอุทยาน
 เจ้าจึงชำระแฉ้วถางตกแต่งให้งดงาม พนักงานเฝ้าสวนรับพระราชบัญชา
 แล้วก็ถวายบังคมลากลับมายังสวนหลวง ชำระแฉ้วถางตกแต่งเสร็จ
 ก็กลับเข้าไปกราบทูลให้ทรงทราบ พระเจ้าพรหมทัตจึงรับสั่งให้หา
 เสนายกัมาโดยพระประสงค์จะตระเตรียมโดยเร็วพลันให้ทันการ จึงมี
 พระราชบรรหารเป็นคาถาว่า

โยชยนฺตุ อสุเส รเถ	คจฺฉ นาเค นิพนฺธถ
อุทรียนฺตุกา สํขปณฺทวา	นทนฺตุ เอกโปกฺขรา
นทนฺตุ เกริสนฺนทฺธา	วคฺคฺช นทนฺตุ ทุนฺทฺธิ
เนคมา จ มํ อนฺนเวนฺตุ	อุยฺยานกัฬิ คจฺฉามิ
โอโรธา จ กุมารา จ	เวสียานา จ พฺราหฺมณา
จิปฺบํ ยานานิ โยเชนฺตุ	อุยฺยานกัฬิ คจฺฉามิ
หตฺถาโรหา อนิกฺกฺจา	รติกา ปตฺติการกา
จิปฺบํ ยานานิ โยชยนฺตุ	อุยฺยานกัฬิ คจฺฉามิ
สมาคตา ชานปทา	เนคมา จ สมาคตา
จิปฺบํ ยานานิ โยชยนฺตุ	อุยฺยานกัฬิ คจฺฉามิ ฯ

แปลว่า ชาวเจ้าทั้งหลายจงจัดมาจัดรถผูกช้าง ประโคมสังข์แล
 บัณเฑาะว์ บัลลอปิณแลกลองหนึ่งทั้งตะโพนซึ่งมีเสียงอันไพเราะ ชาว
 นิกมทั้งหลายจงตามเราไปเล่นสวนอุทยาน นักสนมแลมหาดเล็กพ่อค้า

แลพราหมณ์ทั้งหลายจึงเตรียมยานพาหนะโดยเร็วพลัน เราจะไปเล่น
 สวนอุทยาน อนึ่งพลช้างพลม้าพลรถพลขจรเค็รเท้า ทั้งเหล่าชาว
 นิคมนชนบทจึงมาพร้อมตระเตรียมพาหนะ เราจะไปเที่ยวเล่นสวนอุทยาน
 เมื่อพระเจ้าพรหมทศตรัสสั่งบังคับดังนี้ พวกสารถกเตรียมรถ
 เตรียมม้า นายหัตถาจารย์ก็ผูกช้างเทียบแทขราชทวาร แล้วก็นำ
 ความกราบทูลพระเจ้าพรหมทศให้ทรงทราบ

ตมตฤ์ ปกาเสนโต สตุถา เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาจะทรง

ประกาศเนอความนึ่งจึ่งตรัสว่า

อสุเส จ สารถียุตเต

สนุชเว สีมพาหเน

ราชทวาริ อุปาคณฺฐิ

ยุตฺตา เทว หตฺถิอสุสา ฯ

แปลว่า เมื่อสารถกเทียบม้าสินธพอันเป็นพาหนะว่องไว แล้วก็

เข้าไปกราบทูลพระเจ้าพรหมทศว่า ขอพระราชทานช้างม้าเตรียมไว้
 พร้อมแล้วพระเจ้าข้า

ระหว่างที่เกณท์คนทั้งสี่เหล่า แลเตรียมเสนาสียแบคเหล่าอยู่นั้น

เวลาล่วงไปได้ ๗ วัน

ตมตฤ์ ปกาเสนโต สตุถา สมเด็จพระบรมศาสดา เมอจะทรง

ประกาศเนอความนึ่ง จึ่งตรัสว่า

ตโต ราชา ตํ สุตฺวา โส

ยุตฺตมารุຍุห สินฺธิ

อิตฺถาการปริวุโต

สพฺพาว อนฺุยายนฺติ

พาลวิชนิอนุหิส

ขคฺคิ ฉตฺตลฺลจ ปณฺฑริ

อุปาหนา จ ธารย

สุวณฺเณหิ อลงฺกตา

สิริยา ชลนฺโต โส

ขตฺตสํปริพฺยุพฺโห

สกุโก ยถา อจฺฉราหิ

เทเวหิ จ ปรีวฺโต ฯ

แปลว่า พระเจ้าพรหมทัตครั้นได้ฟังกราบทูลว่าเตรียมพร้อมแล้ว
ก็เสด็จขึ้นทรงม้าสินธพ มีหมู่พระสนมกำนัลในพระราชฐานห้อมล้อม
ตามไปทั้งหมด พร้อมด้วยเครื่องประดับพระราชอิศริยยศ คือพัชวาล
วิชนี พระมหามงกุฏ พระขรรค์ เศวตฉัตร ฉลองพระบาททอง มีหมู่
กษัตริย์แวคล้อมรุ่งเรืองไปด้วยพระสิริ คุงตั้งสมเด็จจอมรินทรอันมีหมู่
นางเทพอัยสรแลทวยเทพแวคล้อมเป็นบริวาร พระเจ้าพรหมทัตเสด็จ
ทรงม้ามงคลสินธพ เสด็จไปตามราชวิถีด้วยพระยศอันยิ่งใหญ่ งาม
ด้วยพระสิริวิลาสอันไพศาล เสด็จเข้าสู่สวนอุทยาน ทรงประพาสแลม
มหรค์พออย่างสนุกสนาน

ส่วนพระโพธิสัตว์กับนางสุวรรณคนธามิได้ติดตามเสด็จ เหลืออยู่
ปราสาทแต่สองคน นางสุวรรณคนธาก็นั่งร้องไห้รำพรรณบ่นว่า พระราช
บิดาเสด็จไปชมสวนด้วยประชาชน แลราชวงศ์นั้นก็สนมมิได้เหลือใครไว้
เสด็จไปทรงประพาสสำราญ เหลือเราผู้เดียวมิได้ไปเที่ยวสวน
อุทยาน เพราะอายุเพอนฝูงด้วยมีผิวมิได้มีรูปกาย ถ้าผิวเรามีอินทรีย์
บริบูรณ์มีรูปกายเต็มก็จะติดตามเสด็จ พระราชบิดาด้วยยานข้างยานม้า
ส่วนเราก็จะติดตามเสด็จพระบิดา ด้วยเหล่านางกลกมารที่เป็บริวาร
เที่ยวหนักหนาท่างที่จะไป พระโพธิสัตว์เห็นนางร้องไห้ จึงถามว่าเจ้า

ร้องให้ทำไม นางก็เล่าให้ฟังตามความคิด ครั้นนั้นพระโพธิสัตว์จึง
 กล่าวว่่า ถ้าน้องเจ้าจะใคร่เห็นร่างกายของพี่ เจ้าจงไปหาน้ำลินธพทม
 กำลัง อาจขยขั้ไ้รววดเร็วมาให้ เจ้าจะไ้เห็นพขมาตามเสด็จพระบิดา
 แต่ว่่าเจ้าเห็นแล้วอย่าไ้พูดแก่ใคร ๆ เพราะพณมีใช้คนพอกพิพธร้าย พิจติ
 จากดาวทิงสเทวโลกกลงมาเกิดในทนน นางสุวรรณคันธาเทวไ้ฟังกชน
 ชมโสมนัส กรายพระโพธิสัตว์แล้วจึงไปนำน้ำลินธพ ซึ่งนายสารถผกหัด
 ไ้เป็นอนันตี มาผูกไ้ที่ประตูปราสาทแล้วเข้ามาบอกพระโพธิสัตว์ พระ
 โพธิสัตว์ก็ออกจากศิรัษะ มีพระกายงามตงส้ทองเต็มทงของคณาเลอมไ้
 บริบูรณ์ด้วยพระลักษณะน้อยใหญ่มีไ้ขกพร่อง งามด้วยสิริวิลาสตง
 สมเด็จจอมรินทร์เทวราช พระองค์จึงประคยพระกายด้วยเครื่องอลังการ
 ทงปวงแล้วจึงสั่งกำขยแก่นางสุวรรณคันธาว่่า น้องรักเจ้าอย่าไ้ขบอก
 กล่าวแก่ใครเลย ส้งแล้วคชนส้หลังม้ ขยมุ่งตรงไปยงสวนอุทยาน
 พระโพธิสัตว์ขยไป โดยเร็วก็ไปถงกอนพระเจ้าพรหมทต พอดงกลงจาก
 หลังม้ ขนไปนงอย่นบนแผ่นคิลาอันเป็นราชบัลลังก ลำคยนั้นพระเจ้า
 พรหมทตเสด็จไปโดยราชวิถิ ทอดพระเนตรเข้าไ้ภายในสวนอุทยาน
 เห็นสุวรรณสิรสากุมารแล้ว ทรงสำคัญว่่าเป็นเทวทารกษาสวนหรือท้าว
 สกกะเทวราช พระองค์ก็กมพระเคียรลงประคองอัญชลีเสด็จเข้าไ้ใกล้
 ออกพระว้จว่่า ข้แต่ท่านเทวราช ข้พเจ้าขอนอย่นอมนมัสการ ไ้ฉน
 ท่านจึงมาประกษฐานอย่นทนน พระโพธิสัตว์ไ้ฟังแล้วจึงทลว่่า ทุก่อน
 พระองค์ไ้เป็นมหาราช เรามาแต่เทวโลกประสงค้จะเทยวชมสวนกยด้วย
 พระองค์ กล่าวแล้วก็เทยวชมสวนอย่นจนเวลาพระอาทิตย์อัสตงค้ พอ

๘
ขุณฺณาสชาตก

เวลาเย็นพระเจ้าพรหมทัต มีมหาชนเป็นบริวารก็เสด็จกลับเข้าสู่พระนคร
เสด็จขึ้นพระราชนิเวศน์ เสด็จพระกระยาหารแล้วก็ขันทมบนพระที่
ส่วนพระมหาสัตว์เมอมหาชนตามเสด็จพระเจ้าพรหมทัตกลับไปแล้ว ก็
ขึ้นสู่หลังอาชาเหาะขึ้นสู่อากาศมาลงที่ปราสาท เข้าสู่ห้องแล้วก็หาย
กายเข้าไปในศิรัษะ

ทุติยทิวเส ครั้นรุ่งขึ้นวันที่สอง พระเจ้าพรหมทัตเสวยแลชำระ
พระองค์แล้วจึงเสด็จออกประทับณห้องพระโรง พร้อมด้วยหม่อมอำมาตย์
ราชบริพาร ครั้นนั้นมีเสนาบดีคนหนึ่งชื่อนนท์ เข้าไปเฝ้าพระเจ้าพรหมทัต
ถวายบังคมประนมกรทูลว่า ขอพระราชทาน สวรรณสิรสา कुमारซึ่งเป็น
สามีนางสุวรรณคันธานัน มีใต้สมควรแก่ชาวพระนครทั้งหลาย ทำให้
พระองค์ชายพระพักตร์ ข้าพระองค์จกยกโทษเรื่องไม่ตามเสด็จไปสวน
อุทยานพาลฆ่าหรือขบถเสีย ความละเอียดชายพระพักตร์ก็จกไม่มีแก่
พระองค์ พระเจ้าพรหมทัตก็ทรงเชอค่านนทเสนาบดี จึงรับสั่งให้หา
พระราชธิดามาแล้วตรัสว่า เจ้าสุวรรณคันธานัน นนทเสนาบดีเขามาพูด
กับพ่อว่า สวรรณสิรสา कुमारสามีนางเจ้ามีใต้ตามเสด็จสวนอุทยาน
ต้องโทษหนัก ควรประหารชีวิตหรือขบถเสีย เจ้าอย่าน้อยใจอย่าสิ้นเหา
เลย พ่อจักหาราชกุมารอันที่มีรูปโฉมงดงาม เกิดในชาติตระกูลเสมอ
กันให้เป็นสามีนางใหม่ นางสุวรรณคันธานันได้ฟังตรัสก็มิกล้าสั่นหวั่นไหว
มีหทัยคงจะแตก โทมนัสร้องไห้แล้วกราบทูลว่า ขอเคชะพระองค์ผู้เป็น
มหाराช เมื่อพระองค์ทรงเห็นสามีนางข้าพระบาทประกอบด้วยโทษ
ลามกแล้ว ไฉนจึงพระราชทานข้าพระบาทให้เป็นบาทบริจาริกา

เล่า หรือว่าอีกอย่างหนึ่งพระองค์พระราชทานข้าพระบาทแก่เขา อภิเษก
 ให้เป็นสามีข้าพระบาทแล้ว ภายหลังให้ประหารชีวิตหรือขยี้โล่ก็ตามที่
 การกระทำอย่างนี้จะไม่เป็นกรรมก็ยกไว้ สามีของข้าพระบาทควรที่
 ข้าพระบาทจะทำความเคารพควรนบถื่อ ควรบูชาควรสืเนหา ไม่ควรจะให้
 ประหารชีวิต นางสุวรรณคันทลแล้วถวายบังคมลา ลูกจากอาสน์
 กลับไปยังปราสาทเล่าให้พระโพธิสัตว์ฟังแล้วกรอให้ พระโพธิสัตว์ได้
 ฟังนางเล่าจึงเล่าโลมว่า น้องรัก น้องอย่าคึกคักแล้วเศร้าโศกไปเลย พี่มา
 แต่ทว่าคงสพิภพ มีใช้คนพอก็คือพอร้าย เล่าโลมแล้วต่างคนก็หนึ่งไป

ตสมิ ขณ ในขณะนั้นกรอนชนไปถึงพิภพแห่งสมเด็จจอมรินทรา
 ธิราช ท้าวสักกะเทวราชพิจารณาด้วยทิพจักษว่า บุคคลผู้ใดหนอ
 บำเพ็ญกองการกุศลแล้วแลถึงซึ่งทุกข์ยาก จึงบันดาลให้เราเราร้อน
 ต้องเคลื่อนจากที่ ก็แลเห็นเหตุว่า บัดนี้พระเจ้าพรหมทัตจักให้ประหาร
 ชีวิตสุวรรณสารสาชากมารผู้เป็นหน่อเนื้อพระพุทธเจ้า การตายของคนที่เป็น
 หน่อเนื้อพระพุทธเจ้านั้นไม่ควรจะเป็นด้วยพยายามของคนอื่น เพราะเหตุ
 นั้นควรเราจะไปยังมนุษยโลกให้ ชีวิตแก่สุวรรณสารสาชากมารเถิด พอ
 เพลารাত্রก็ลงจากเทวโลกมาสู่มนุษยชนอยู่บนอากาศ เมื่อจะถาม
 ขณหาสาขอจึงตรัสว่า ทูก่อนพระราชามีเป็นใหญ่กว่าคน เราจักถามขณหา
 สาขอ พระองค์จึงวิสัชนา ถ้าวิสัชนาไม่ทันเราจักตครุระให้แตกตาย
 ตรัสคณแล้วจึงถามขณหาสาขอคณ ข้อ ๑ ว่าสิ่งหนึ่งไม่แก่ไม่ตาย
 เป็นหน่อมอยู่เสมอ จะใดแก่สิ่งอะไร ข้อ ๒ ว่าคนที่เรียกกันว่าพระราชา

๘
ขณฺญาสชาคก

นพเพราะธรรมสิ่งใด ข้อ ๓ ว่า ที่เรียกกันว่ารถนั้นได้แก่สิ่งอะไร สิ่ง
อะไรที่รุ่งเรืองอยู่ในโลกนี้แลโลกอื่น

เมื่อพระเจ้าพรหมทัตทรงแก่ไม่ได้ ท้าวสักกะจึงสำคัญว่า ดูก่อน
พระราชผู้เป็นใหญ่กว่าชน พระองค์จึงทรงคิดพิจารณาสอยค้นให้ ได้
ภายใน ๗ วัน วันที่ ๗ เราจะกลับมา ถ้าพระองค์ทรงแก่ได้ ก็เป็น
การดี ถ้าแก่ไม่ได้ เราก็ทำลายพระเคี้ยวพระองค์ให้แตกด้วย
หม้อเหล็กอันลุกเป็นเปลวไฟนี้ ทรงคุกคามแล้วจึงตรัสต่อไปว่า ถ้า
ท่านเป็นนักปราชญ์ท่านจงขึ้นไปในอากาศแล้วจงแก้ขณฺญาเหล่านี้ เมื่อ
แก่แล้วจะโตเล่นคลด้วยกัน ท้าวสักกะตรัสเท่านั้นแล้วก็อันตรธานหาย
ไปจากมนุษย์โลก

ตมตถิ ปกาเสนุโต สตุถา เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาจะทรง
ประกาศเนื้อความนั้นจึงตรัสคาถาว่า

อิติ วตฺวาน มฆฺวา เทวราชา สุขุมปติ

ราชานํ สนฺตชฺเชตฺวา สคฺคกายํ อปกฺกมิ ฯ

แปลว่า ท้าวมฆวานเทวราชผู้เป็นสามีนางนาฏสุชาดาตรัสเช่นนั้น
แลชี้สำคัญพระเจ้าพรหมทัตแล้ว ก็หลีกกลับไปสู่หมู่แมนเมืองสวรรค์

ขุนทิวเส ครั้นวันรุ่งเช้าพระเจ้าพรหมทัตจึงให้ประชุมผู้มีศักดิ์สูง
มีพระมหาอุปราชแลเสนาบดีเป็นต้น ทั้งนักปราชญ์ราชบัณฑิตมี
พราหมณ์ปโรหิตเป็นต้น ณฑองพระโรงหลวง แล้วตำรัสถามขณฺญา
สขอ ว่าท่านทั้งหลายใครรู้อธิบายขณฺญาเหล่านี้บ้าง มหาชนทั้งหลายได้

ฟังรับสั่งก็พิศวงหลงไหลจึงกราบทูลว่า ข้าพระบาททั้งหลายมิได้ทราบ
 พระเจ้าพรหมทัตได้ทรงฟังก็ยงสั้ตั้งตกพระทัย ทรงรำพรรณว่าชีวิต
 ของเราไม่มีสืบไปอีกแล้ว ครั้นชนทั้งหลายมีปโรหิตเป็นต้นทูลถามว่า
 ไฉนจึงตรัสดังนั้น พระองค์จึงทรงเล่าเรื่องตามที่เป็นมาแล้วตรัสว่า
 เมื่อเราทั้งหลายไม่รู้อธิบายของขัญหาเหล่านี้แล้วแวนแคว้นของเราก็จะ
 พินาศ ตรัสแล้วจึงทรงประกาศต่อไป ว่าครท่านทั้งหลาย ภายใน ๗ วัน
 ถ้าคนพวกใดไม่รู้เนอความของขัญหาเหล่านี้ ชนพวกนั้นจะไม่รอดชีวิต
 ชนทั้งหลายที่เฝ้าอยู่เฝ้าพระเจ้าราชดำรัสต่างก็กลัวตาย คนใดคนหนึ่ง
 ก็ไม่กล้าปริปาก ต่างก็มหนานิ่งอยู่ ปโรหิตจึงกราบทูลว่า ขอเดชะ
 พระองค์ผู้เป็นมหาราช ขอให้คนทั้งหมดคนรบพิจารณาคนละขัญหา ครั้น
 พระเจ้าพรหมทัตตรัสตอบชอบ จึงพากันนั่งคิดอธิบายก็มีใครเห็น จนถ
 เวลาอัสตงคตก็ไม่มีใครกล้าจะลุกจากที่นั่งพิจารณาอยู่โดยขะมักเขม้น
 พอล่วงปฐมยามพระเจ้าพรหมทัตก็ทรง พระแสงขรรค์เสด็จออกมาตรัส
 ถามว่า ท่านทั้งหลายใครคิดอธิบายขัญหาอะไรได้บ้าง ครั้นได้ทรงฟังว่า
 ยังไม่มีใครคิดได้ พระองค์ก็ทรงช้คาคโทษว่า ถ้าท่านทั้งหลายคิดไม่ได้
 เราจะตดศัวรรษะทวยพระขรรค์ ชนทั้งหลายก็ยกมือประนมเหนือเศียรแล้ว
 ก็พากันนั่งนิ่งอยู่ พระเจ้าพรหมทัตก็เสด็จกลับเข้าข้างใน พอล่วงมัชฌิม
 ยามแลขงฉิมยามก็เสด็จออกมาตรัสถามเช่นนั้นอีก แต่ทำอย่างนั้น
 ตั้งแคว้นทั้งสองจนถจนทหา ก็ยังไม่มีใครรู้เห็น พอล่วงไปห้าว้นถ
 วนทหก เพลาเช้า พระเจ้าพรหมทัตเสด็จประทัยบนลีहांสน์หมู่อำมาตย์

๔
ขัญญาสชาคก

เสนาบดีปโรหิตพราหมณ์เป็นประมุขหมอบเฝ้าอยู่พร้อมพรัง จึงมีพระราช
 คำว่า คุกก่อนท่านทั้งหลาย อย่าได้ประมาณเลย รุ่งพรุ่งนี้
 แวนแคว้นกจักพนาศ เราก้จะทำลายศิรัษะให้ ถึงแก่ความตาย หม้
 อำมาตย์ราชปโรหิตแลนางนัคนมทั้งหลายได้ฟังตรัสกปากนรืองให้เสียง
 ระเบงเซงแซ่ไป พระเจ้าพรหมทัตทรงเห็นการวิปริตตงนั้นก็เสด็จลจาก
 ราชอาสน เสด็จเข้าสัปราสาทรับสั่งให้หานางพิมพาเทวีมาแลแล้วจึงตรัสว่า
 คุกนางผู้เจริญ อำมาตย์ราชปโรหิตเป็นต้นสักคนหนึ่งก็ไม่มีใครคิด
 อธิบายขัญหาเหล่านี้ได้ ก็จะช่วยกล่าวไปโดยถึงที่จะมายืนแก้ ไซในอากาศ
 ทพองนของเราไม่มีแล้ว ในคลังของเรายังมีเงินแลทองเป็นต้นอยู่มาก
 เราจกให้ทานเพราะท่านเป็นทพองนของสัตว์ทั้งหลายในอนาคต เราบริจาค
 ทานแล้วพรุ่งนี้จกตาย นางพิมพาเทวีได้ฟังพระราชสามิตรัสกยังเกิด
 ความโศกเข้าครอขงำทรงรำพรรณปริเทวนากการ ครันค้อยได้สติแล้ว
 จึงทลว่า ขอเคชะพระองค์ผู้เป็นสมมุติเทวดา สุวรรณสิรสากุมาร
 สามของเจ้าสุวรรณคันทา เป็นคนมีบุญมากอยู่เห็นจะฉลาดสามารถทราบ
 อธิบายขัญหานี้ได้ ถ้ามีขัญญาน้อยไฉนจกสร้างสพานเงินสพานทอง
 ได้ ควรพระองค์จะรับสั่งให้หามาถามดู พระเจ้าพรหมทัตได้ทรงฟัง
 ก็ค้อยได้พระสติทรงระบายลมอัสสาสขัสสาสคลองชน ครันรุ่งเช้าจึงสั่ง
 นางสาวใช้ ให้ไปตามสุวรรณสิรสากุมารมาณขตน นางสาวใช้รับสั่ง
 แล้วยกถวายขงคมามายังปราสาทนางสุวรรณคันทาทำความเคารพแลแล้วก็
 เล่าเหตุทั้งปวงให้ฟัง พระโพธิสัตว์ได้ ฟังแลก็ขอกนางสุวรรณคันทาว่า
 นองรักพระขิดการขงให้หาพ เจ้าจงเอาพใส่ในภาชนะทองพาไปเฝ้า

นางสุวรรณคันธาก็พาพระโพธิสัตว์ขึ้นไปบนพระราชมนเทียรถวายบังคม
แล้วกว้างภาชนะไวณทควรส่วนข้างหนึ่ง พระเจ้าพรหมทัตทอศพระเนตร
เห็นแล้วทรงทักทายปราถนีย์ แล้วตรัสว่า พ่อสุวรรณลีลา บิคามมีความ
เคียดกรอนหาความสุขสบายมิได้ คือเคียดวุ่นท้าวสักกะเทวราชมาถาม
ขัญหาสขอแก้บิคา แลกำซบสั่งว่า ผู้ใดมีขัญหาสามารถจักแก้ขัญหา
ได้ ให้ผู้นั้นเหาะขึ้นไปขึ้นแก้ขัญหาบนอากาศ เมื่อแก้ขัญหาเสร็จแล้ว
ให้เล่นคลุกกันบนอากาศ เจ้าสุวรรณลีลา ถ้าเจ้าสามารถจะแก้ขัญหา
แลสามารถเหาะขึ้นไปยังอากาศเล่นคลุกบนอากาศได้ เจ้าจงให้ชีวิตแก้
บิคาเถิด พระโพธิสัตว์จึงทูลว่า ขอเดชะพระมหाराชเจ้า พระองค์
อย่าทรงกลัวอย่าทรงพระวิตกอย่าทรงเศร้าโศก ข้าพระบาทจะคอยแทน
คุณพระองค์ จักเหาะขึ้นไปบนอากาศแก้ ขัญหาแลเล่นคลุกกับท้าวเทวราช
พระองค์จึงให้ประชุมสนนิบาตชาวพระนครแลทรงทราบไว้เถิด พระเจ้า
พรหมทัตจึงตรัสว่า ถ้าเจ้าสามารถทำได้ดังว่า พ่อจะยกราชสมบัติให้
ทั้งหมด ตรัสแล้วจึงสั่งให้ประชุมชาวพระนคร เมื่อชาวพระนครมา
ประชุมกันพร้อมแล้ว พระโพธิสัตว์จึงเปล่งวาจาจากลำหยาว่า คู่ก่อน
ชาวพระนครทั้งปวง เรามีนามชื่อว่าสุวรรณลีลา จะทำอุปการต่อพระ
ลีสสรราช เราจะเหาะขึ้นไปในอากาศจะกล่าวแก้ขัญหาแลจะเล่นคลุกกับ
ท้าวสักกะเทวราช ท่านทั้งหลายจงครุไว้เถิด

ตสมิ ขณ ขณะนั้นท้าวสักกะเทวราชก็พาพวกเทพบริษัทจาก
ดาวดึงส์พิภพลงมายืนอยู่ในอากาศ พระเจ้าพรหมทัตแลมหาชนกัพา
กนรออกธกครกโครมว่า ท้าวสักกะมาแล้วท้าวสักกะมาแล้ว เสียง

ออรังโกลาหล ครึ่งนั้นพระมหาสัตว์ก็สั่งให้นางสุวรรณคันธาดิภาชนะ
ทองกลีบมาสัปราสาทลอครปกายออกจากเค็ชรแล้วก็เหาะขึ้นไปในอากาศ
ไปเฝ้าสมเด็จพระอมรินทรถวายบังคมแล้วจึงทูลว่า ข้าแต่ท้าวเทวราช
พระองค์ต้องประสงค์ถามขุณฺณหาอะไรก็จงถามเถิด เมื่อท้าวสักกะเทวราช
จะถามขุณฺณหา & ขอจึงกล่าวคาถาว่า

โก อชรามโร ตรุโณ นิจจํ

โก เกนตฺเถน ราชาทิ สมนฺตนา

โก เกน รโถติ วุจฺจติ โลกเก

โก จ อธิ โชติ ประสุมิ โชตโก ฯ

แปลว่า สิ่งอะไรที่ไม่แก่ไม่ตาย เป็นหนุ่มอยู่เป็นนิตย สิ่งอะไร
ที่สมมติว่าเป็นพระราชา เพราะเหตุไร สิ่งอะไรที่เรียกว่ารถ เพราะเหตุไร
สิ่งอะไรที่รุ่งเรืองในโลกนี้แลส่องสว่างในโลกอื่น

เนื้อความของขุณฺณหาเหล่านี้ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์เหมือนพระจันทร์
เต็มดวงในพื้นท้องฟ้า ลำคยนั้นพระมหาสัตว์เมื่อจะวิสัชนาขุณฺณหาข้อแรก
จึงกล่าวเป็นคาถาว่า

ตณฺหา อชราธมฺมปตฺโต ตมฺลโก นนฺทิธาโค

อนวชฺโย จ โลกาทิ มจฺจรีบี จ น มรณํ ฯ

แปลว่า ตณฺหาแลนนฺทิธาคซึ่งมีตณฺหานั้นเป็นมฺล ย่อมถึงแล้ว
ซึ่งความไม่แก่ ก็เลิศมีโลภเป็นตนก็ไม่วุจฺจก็เสื่อม อนึ่งความตระหนี่
ก็ไม่วุจฺจก็ตาย

ท้าวสักกะเทวราชได้ฟังคำแก้ขัญหากก็ปรยหิตถให้สาธุการ มหาชน
ก็พากันร้องสาธุการเป็นอันมาก ส่วนพระโพธิสัตว์เมื่อจะวิไลชนาขัญหา
ทั้งสองจึงกล่าวคาถาว่า

โย จ โลกเกน สมมตา ราชати วิคหิเตน

จตุสกุคหวตถุหิ ทสราชธมเมหิ จ ฯ

แปลว่า ผู้ใดที่โลกสมมติแล้วว่าเป็นพระราชา ก็เพราะทรงถือ
เอาโดยวิเศษด้วยสังคหวัตถุ ๔ แลราชธรรม ๑๐ ประการ

โดยอธิบายว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์โดยยอมทำให้มหาชนยินดี
ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ คือด้วยการบำรุงกลักรรรม ด้วยการเลี้ยงคน
ตามคุณวุฒิ ด้วยการให้ กุขียมพระราชทรัพย์คคคอกเบยพอควรเอาไป
ลงทุนหากำไรได้ ด้วยตรีธ้ออนหวาน พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น
เรียกว่าเป็นพระราชา

อนึ่งพระเจ้าแผ่นดินพระองค์โดยยอมทำมหาชนให้ ยินดีด้วยราชธรรม
๑๐ ประการ คือด้วยบำเพ็ญทานเป็นปรกติ ด้วยทรงดำรงอยู่ในศีล
ด้วยบริจาคช่วยเหลือในการใหญ่ ๆ ด้วยความซอตรง ด้วยความ
อ่อนโยน ด้วยคอยกำจัดความชั่วในพระองค์ ด้วยทรงพระพิโรธน้อย
ด้วยไม่ผิดราชประเพณี พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นเรียกว่าเป็นพระราชา

อนึ่งพระเจ้าแผ่นดินพระองค์โดยยอมยินดีด้วยราชสมบัติของพระองค์
พระเจ้าแผ่นดินนั้นเรียกว่าพระราชา

ท้าวสักกะเทวราชก็ให้สาธุการแลไปรยปรายซึ่งคอกไม้ทิพย์ทำ
สักการบูชา มหาชนก็ให้สาธุการเลี้ยงสนั่นหวั่นไหว

ขุณฺณาสชาคก

ส่วนพระโพธิสัตว์เมื่อจะวิสันาขุณฺหาทสามจึงกล่าวคาถาว่า

สเนมิจกุกา	อกุขา จ	สนาภอสายุตฺตา	เจว
สรสฺมิ	จ รตปฺลฺชโร	เอกโต	รโถติ วุจฺจติ
เนมิ	จ เอโก อาทิบิ	น จ	รโถติ วุจฺจติ
สมฺภาเรหิ	จ สมฺโห	ปฺลฺชโร	รโถติ วุจฺจติ ๗

แปลว่า เรอนรถทมกมมิลอมเพลลา ประกอบด้วยคุมแลงอนแล
เชือกเข้าด้วยกันจึงกล่าวว่ารถ ถ้ามีอย่างเดียวกันเป็นต้นว่ากงจะได้เรียกว่า
รถหามิไค ต่อเรอนรถที่ประชุมพร้อมด้วยสัมภารครบจึงเรียกรถ

โดยอธิบายว่าเหมือนกายสัตว์ทั้งหลายประชุมด้วยอาการสามสิบสอง
เป็นอย่างยิ่งจึงเรียกว่ากายรถ

เทพดาทั้งหลายมีท้าวสักกะเป็นต้นก็ให้สาธุการไปรยปรายคอกไม้
ทิพย์ทำสักการบูชา มหาชนทั้งหลายก็ให้สาธุการอีกเป็นอันมาก

ส่วนพระโพธิสัตว์เมื่อจะวิสันาขุณฺหาทสามจึงกล่าวคาถาว่า

เย	อทฺตฺกุเล	ชาตาบิ	สทฺชาย	ทานิ	ททฺนฺติ
สีลิ	รกฺขณฺติ	ภาวนํ	ปฺลฺจเวริ	ปชฺชนฺติ	
เต	คจฺฉนฺติ	สคฺคโลกิ	โชติ	ปรสฺมินฺติ	วุจฺจติ ๗

แปลว่า ชนพวกใดเกิดแล้วในตระกูลอันมั่งคั่งแลให้ท่านด้วย
ศรัทธา รักษาศีลเจริญภาวนาละเลี่ยชงเวรทั้งห้า ชนทั้งหลายนั้น
เรียกว่ารุ่งเรืองในโลกหน้า

เมื่อพระโพธิสัตว์วิสันาขุณฺหาทสามขอขมาแล้ว เทพดาทั้งหลายมี
ท้าวสักกะเป็นประธานก็ไปรยปรายทิพย์รัตนบุษบาทำสักการบูชาแลให้

สาธุการ มหาชนทั้งหหลายมีพราหมณ์คฤหบดีแลอำมาตย์เป็นต้นก็บูชา
 ด้วยเครื่องอลังการทั้งปวงแลทำสาธุการด้วยเสียงสนั่นหวั่นไหว ท้าว
 สหิสันยั้งโยนลูกคลัตไปใ้อากาศ พระโพธิสัตว์ก็รับตตอบมา
 ท้าวสกกะก็ตตอบไปอีก พระโพธิสัตว์ก็ตตอบมา เล่นอยู่สักครู่หนึ่ง
 สมเด็จท้าวสกกะก็อันตรายหายไ้ พระโพธิสัตว์ก็กลับลงมาจาก
 อากาศเขาไปนั่งอยู่ใกล้ราชอาสน์พระเจ้าพรหมทัต พระเจ้าพรหมทัตทอด
 พระเนตรเห็นสุวรรณสารสา कुमारมีรูปกายผ่องใสคังเนื้อทองก็ทรงเลื่อมใส
 โสมนัส เสด็จลุกจากอาสน์สวมกอดพระโพธิสัตว์จูบเศียรให้หนึ่งบน
 บัลลังก์ ทรงจับพระเศียรทอง ทรงหลั่งน้ำลงบนหัตถ์พระโพธิสัตว์เจ้าแล้ว
 พระราชทานราชสมบัติทั้งสิน ทรงอภิเษกพระโพธิสัตว์กับนางสุวรรณ
 คันธาในราชสมบัติ ตั้งให้นางสุวรรณคันธาเป็นใหญ่กว่านางนักษมน
 นาฏกิตถ์ทั้งหลาย พระโพธิสัตว์ก็ไ้พระนามว่าสุวรรณสารสาบรมกษัตริ
 ปรากฎพระนามทั่วไปในสกลชมพูทวีป จำเดิมแต่นั้นมา พระโพธิสัตว์
 ก็ให้ตั้งศาลาโรงทาน ๖ แห่ง พระราชทานแก่ยากวณิพกคนกำพร้า
 อนาถา ทรงบำเพ็ญบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น สิ้นพระชนม์แล้วก็ไป
 เกิดในดุสิตเทวโลก

สตุถา อิมิ ชนมุเทศนึ อหริตฺวา สมเด็จพระบรมศาสดา
 ทรงนำธรรมเทศนานมาแล้วจึงตรัสว่า คุณกรภิกษุทั้งหลาย เราจะได้
 เป็นมนุษย์อัศจรรย์แต่ในชาตินี้หามีไ้ ถึงในชาติก่อนก็เป็นมนุษย์

อัครวรย์มาแล้ว ตรัสแล้วจึงทรงประกาศอริยสัจ ๔ ประการ จบแล้ว
 จึงประชุมชาตกว่า พระเจ้าพรหมทัตกลยชาติมาก็คือพระสาริบุตร นนท
 เสนายศคือพระโมคคณา ท้าวสักกะคือพระอนนทช บิภามารดาคือ
 มหาราชตระกูล นายสำเภาคือพระอนนท พระยานาคคือพระกัสสป
 นางขุณยปายีนาคคือนางวิสาขา นางปทริกาคือนางเขมา นางพิมพา
 เทวคือนางโคตมี นางสุวรรณาคือนางอุบลวรรณากฤษนี นางสุวรรณ
 จันทาคือนางชนบทกัลยาณี นางสุวรรณคันทาคือมารดาราคู พระเจ้า
 สุวรรณสิริสาคือเราผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล

จบสุวรรณสิริสาชาตก

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ตำบลดอนนราชัยพิธ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันที่ ๑๐ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๗๐